

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет кораблебудування
імені адмірала Макарова

О. С. ШКАРНЕГА

ВСТУП ДО ЮРИДИЧНОЇ СПЕЦІАЛЬНОСТІ

Навчальний посібник
для самостійного вивчення дисципліни

Рекомендовано Вченою радою НУК

ВИДАВНИЦТВО
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
КОРАБЛЕБУДУВАННЯ
ІМ. АДМІРАЛА МАКАРОВА

2021

УДК 34(075.8)

Ш66

Автор О. С. Шкарнега, зав. Юридичної клініки «Ex Aequo et bono»
НУК ім. адмірала Макарова, канд. юрид. наук, доцент

Рецензенти:

О. Ю. Дубинський, проректор з науково-педагогічної роботи, економічних, юридичних та соціальних питань НУК ім. адмірала Макарова, д-р юрид. наук, професор;

О. В. Ткаля, канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри конституційного та адміністративного права і процесу ЧНУ ім. Петра Могили;

І. В. Менсо, канд. юрид. наук, старш. викл. кафедри цивільного та трудового права Одеського національного морського університету

*Рекомендовано Вченою радою НУК ім. адмірала Макарова
як навчальний посібник
(протокол № 06 від 25.06.2021 р.)*

Шкарнега О. С.

Ш66 Вступ до юридичної спеціальності : навчальний посібник для самостійного вивчення дисципліни / О. С. Шкарнега. – Миколаїв : НУК, 2021. – 168 с.

ISBN 978-966-321-432-0

Вміщено стислий теоретичний виклад навчального матеріалу, контрольні питання до тем, приклади схем і таблиць, вправи, теми доповідей, питання до заліку та список літератури, що сприятиме формуванню професійної компетентності бакалаврської підготовки студентів.

Призначено для студентів, які здобувають вищу освіту за спеціальністю 081 «Право», а також тих, хто бажає поглибити знання про юридичні професії та розширити своє світосприйняття.

УДК 34(075.8)

ISBN 978-966-321-432-0

© Шкарнега О. С., 2021

© Національний університет кораблебудування
імені адмірала Макарова, 2021

ВІД АВТОРА

Шановний студенте!

Ти тримаєш у руках начальний посібник до курсу «Вступ до юридичної спеціальності», який допоможе тобі більше дізнатися про себе, про світ юридичних професій та стратегії становлення в ньому. Саме на базі цих знань ти зможеш обрати собі юридичну професію до душі, де твій потенціал буде максимально розкритий.

Статистика свідчить, що 50–75 % випускників не працюють за спеціальністю. Це означає, що ті п'ять років життя, коли вони навчалися, не стали інвестицією в їх улюблену справу.

Якщо ти хочеш зробити свій вибір більш свідомо і почати робити все для того, щоб стати професіоналом, тоді цей посібник стане для тебе відправною точкою на шляху до твоєї мрії.

Самостійне заповнення цього посібника та опанування курсу «Вступ до юридичної спеціальності», це – твоя відповідальність і твій вибір майбутнього життя. Рішення – за тобою. Майбутнє створюєш ти своїм рішенням.

З повагою – автор Олена Святославівна Шкарнега.

ЯК ПРАЦЮВАТИ З ПОСІБНИКОМ

Посібник поділений на три змістові модулі, у кожному з яких є наступні блоки для опрацювання:

- Короткі теоретичні відомості – тезисна інформація до теми. У деяких місцях має бути тобою заповнена.
- Завдання до теми – це список обов'язкових питань, схем, таблиць та інших вправ, які потрібно виконати.
- Контрольні питання до теми – це ті, додаткові питання, які можуть бути задані на практичному занятті, тому відповідати на них слід завчасно.
- Вправи до модулів 2 та 3 – це додаткові завдання, які допоможуть тобі краще себе пізнати. Вправу до модуля 2 потрібно виконати до початку модуля, а вправу до модуля 3 – наприкінці модуля.

У посібнику допускається робити помітки, підкреслення різними кольорами.

Після кожного модуля посібник потрібно здавати на перевірку. На основі посібника будується робота на семінарських / практичних заняттях. Правильність наповнення посібника буде оцінено.

Посібник слід дбайливо зберігати та не допускати неохайного ставлення.

Змістовий модуль 1

ЮРИДИЧНА ДЕОНТОЛОГІЯ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ ДЛЯ СТУДЕНТА ЮРИДИЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ

Тема 1. Навчання на юридичному факультеті

Мета: підготувати студента-першокурсника до особливостей процедури навчання в ЗВО України, її відмінностей від навчання у школі.

Короткі теоретичні відомості

1. Болонський процес у закладах вищої освіти

Прогресивні ідеали європейської університетської спільноти стали рушійним механізмом для реалізації пропозиції Болонського університету, які були оформлені у Велику хартію університетів (Magna Charta Universitatum 1988 р.), яку підписали ректори 430 європейських університетів. Зазначений документ проголосив принципи діяльності європейських університетів, серед яких: свобода дослідницької та викладацької діяльності; самостійність, незалежність діяльності університетів усередині суспільства від будь-якої політичної та економічної влади; гармонійне поєднання викладання та науково-дослідної роботи відповідно до актуальних потреб та запитів суспільства; гарантування традицій європейського гуманізму передусім шляхом досягнення універсального знання,

яке не має географічних, політичних, культурологічних кордонів і задовольняє потребу взаємного пізнання.

Велика хартія стала рушійною точкою запровадження освітніх процесів у європейських країнах для їхніх реформ у сфері вищої освіти. Процес таких внутрішніх реформ називають Болонським процесом – тобто об'єднання національних систем освіти, їх гармонізації та зближення. Юридичною підставою таких реформ стала Болонська декларація 1999 року. Україна до цього процесу приєдналася на Четвертому саміті Болонського процесу у травні 2005 року в Бергені (Норвегія), тодішній міністр освіти підписав Декларацію. Тобто саме тоді Україна була прийнята до країн, що входять до європейського освітнього простору та є учасниками Болонського процесу.

Болонський процес спрямований передусім на: створення Зони європейської вищої освіти, яка охоплюватиме науковий та освітній простори, сприятиме підвищеній мобільності випускників закладів вищої освіти з різних країн; підвищення конкурентоспроможності та формування гармонійно наповненого ринку праці на теренах Європи; підвищення можливості для працевлаштування випускників.

Основні ідейні положення Болонської декларації:

- Запровадження системи порівняних ступенів, технічна складова реалізації яких полягає у включенні до диплому додатка, який у подальшому надасть змогу працевлаштуватися кожному окремому випускникові європейського закладу вищої освіти й водночас підвищить у цілому міжнародну конкурентоспроможність системи європейської вищої освіти.

- Упровадження двоциклового навчання: 1) попереднього (pregraduate) і 2) випускного (graduate). Перший цикл повинен бути тривалістю не менше 3-х і не більше 4-х років, і за підсумками навчання студент отримує кваліфікаційний рівень

«бакалавра». Водночас навчання на другому (випускному) рівні передбачає отримання ступеня магістра через 1–2 роки навчання після одержання 1-го ступеня або докторського ступеня (доктора філософії, що прирівнюється в Україні до наукового ступеня кандидата наук) за умови загальної тривалості навчання 7–8 років.

- Запровадження єдиної європейської системи трансферу (зарахування) заїкових одиниць трудомісткості з метою підвищення студентської мобільності, якої можливо досягти шляхом побудови навчального процесу, ьнованого на системі кредитів.

- Можливість самостійного вибору студентом дисциплін.

- За основу прийнято систему ECTS (European Credit Transfer System), яка передбачає накопичення балів із можливістю його здійснення за принципом «навчання впродовж усього життя».

- Суттєве підвищення мобільності здобувачів вищої освіти, педагогічних працівників шляхом зарахування того періоду часу, який було затрачено на роботу в європейському регіоні.

2. Система та структура вищої юридичної освіти в Україні

Існує певний складений науковий підхід до того, що слід включати до системи юридичної освіти. Це передусім сукупність закладів освіти, наукових, науково-методичних установ тощо, що здійснюють підготовку фахівців за спеціальністю 081 «Право».

Водночас із прийняттям Закону України «Про вищу освіту» з'явився нормативно-визначений перелік елементів, якими охоплюється система вищої освіти. Так, відповідно до ст. 11 Закону України «Про вищу освіту» систему вищої освіти становлять:

- 1) заклади вищої освіти всіх форм власності;

- 2) рівні та ступені (кваліфікації) вищої освіти;
- 3) галузі знань і спеціальності;
- 4) освітні та наукові програми;
- 5) ліцензійні умови провадження освітньої діяльності та ліцензійні умови провадження вищої освіти;
- 6) органи, що здійснюють управління у сфері вищої освіти;
- 7) учасники освітнього процесу.

Система юридичної освіти в Україні налічує величезну кількість ЗВО державної та недержавної форм власності, які мають право здійснювати підготовку фахівців у галузі знань 08 «Право», тобто юристів за різними спеціалізаціями та освітньо-кваліфікаційними рівнями. Зазначимо, що спеціалізації можуть різнитися: від певною мірою «класичних», наприклад, адміністративно-правова, цивільно-правова, кримінально-правова, міжнародно-правова – до більш сучасних професійних напрямів, що користуються попитом на ринку праці – морське право, договірне право, ІТ право, право сільського господарства, екологічне право тощо.

Нормативно-правове регулювання освіти в Україні здійснюється: Конституцією України, міжнародно-правовими актами, спеціалізованими нормативно-правовими актами, серед яких Закони України «Про освіту» (2017 р.), «Про вищу освіту» (2014 р.), підзаконними нормативно-правовими актами з питань освіти Міністерства освіти і науки України, органів державної влади, які мають у своєму підпорядкуванні заклади вищої освіти, іншими нормативно-правовими актами, документами нормативно-методичного характеру вчених рад конкретного закладу вищої освіти. Цими нормативно-правовими актами визначаються стандарти, принципи, зміст, види та форми юридичної освіти в Україні.

До структури юридичної освіти входять: вища юридична освіта, післядипломна юридична освіта, аспірантура, докто-

рантура, професійна юридична самоосвіта. Статус вищого закладу юридичної освіти відповідно до Закону України «Про освіту» визначається рівнем його акредитації, які здійснюють підготовку фахівців різних освітніх рівнів на різних формах здобуття освіти: очна (денна), заочна, дистанційна, мережева, екстернат. Структура юридичної освіти складається з видів, рівнів освіти, взаємозалежних із ними ступенів освіти.

Очна форма здобуття освіти – це _____

Заочна форма здобуття освіти – це _____

Дистанційна форма здобуття освіти – це _____

Мережева форма здобуття освіти – це _____

Екстернатна форма здобуття освіти – це _____

Підготовка фахівців з вищою освітою загалом й у галузі знань 08 «Право» зокрема, здійснюється за відповідними освітньо-професійними, освітньо-науковими, науковими програмами на таких рівнях вищої освіти:

- початковий (короткий цикл);
- перший (бакалаврський);
- другий (магістерський);
- третій (освітньо-науковий / освітньо-творчий).

Під час здобуття освіти на кожному рівні передбачено успішне виконання особою відповідної освітньої або наукової програми і присудження відповідного ступеня вищої освіти з належним документальним його оформленням (отриманням дипломів установлених зразків, що підтверджують відповідні ступені), які реєструються в Єдиній державній електронній базі з питань освіти.

Рівні вищої освіти безпосередньо пов'язані зі ступенями вищої освіти, відповідними кваліфікаціями та компетентностями якими на сьогодні визначені:

- 1) молодший бакалавр;
- 2) бакалавр;
- 3) магістр;
- 4) доктор філософії / доктор мистецтва.

Молодший бакалавр – це _____

Бакалавр – це _____

Магістр – це _____

Доктор філософії – це _____

Доктор мистецтва – це _____

3. Суб'єкти та учасники освітнього процесу

До суб'єктів освітнього процесу відносять заклад вищої (юридичної) освіти. Термін введений відповідно до Закону України «Про освіту» (2014 р.) як окремий вид установи, яка є юридичною особою приватного або публічного права, діє згідно з ліценцією на провадження освітньої діяльності в галузі 08 «Право» на певних рівнях вищої освіти, проводить наукову, науково-технічну та інноваційну роботу, забезпечує організацію освітнього процесу, а також здобуття особами вищої освіти, післядипломної освіти з урахуванням їхніх покликань, інтересів і здібностей.

Окремим суб'єктом освітньої діяльності в системі вищої освіти законодавцем виділяється вищий військовий навчальний заклад (заклад вищої освіти із специфічними умовами

навчання), який також може здійснювати підготовку фахівців у галузі 08 «Право» за умови отримання відповідної ліцензії. Це заклад вищої освіти державної форми власності, який здійснює на певних рівнях вищої освіти підготовку здобувачів вищої освіти, зокрема курсантів (слухачів, студентів), ад'юнктів для подальшої служби на різноманітних посадах для задоволення потреб різних правоохоронних органів, органів зі спеціальним статусом (МВС, Національної поліції, ЗСУ, СБУ, Зовнішньої розвідки тощо).

Відповідно до ст. 28 ЗУ «Про вищу освіту» розрізняють такі типи закладів вищої освіти:

1) **університет** – багатогалузевий (класичний, технічний) або галузевий (юридичний, економічний тощо) заклад вищої освіти, що провадить інноваційну освітню діяльність за різними ступенями вищої освіти (у тому числі доктора філософії), проводить фундаментальні та/або прикладні наукові дослідження, є провідним науковим і методичним центром, має розвинуту інфраструктуру навчальних, наукових і науково-виробничих підрозділів, сприяє поширенню наукових знань та провадить культурно-просвітницьку діяльність;

2) **академія, інститут** – галузевий (профільний, економічний, юридичний тощо) заклад вищої освіти, що провадить інноваційну освітню діяльність, пов'язану з наданням вищої освіти на першому і другому рівнях за однією чи кількома галузями знань, може здійснювати підготовку на третьому і вищому науковому рівнях вищої освіти за певними спеціальностями, проводить фундаментальні або прикладні наукові дослідження, є провідним науковим і методичним центром, має розвинуту інфраструктуру навчальних, наукових і науково-виробничих підрозділів, сприяє поширенню наукових знань та провадить культурно-просвітницьку діяльність;

3) **коледж** – заклад вищої освіти або структурний підрозділ університету, академії чи інституту, що провадить освітню

діяльність, пов'язану із здобуттям ступеня бакалавра та молодшого бакалавра, проводить прикладні наукові дослідження або творчу мистецьку діяльність. Коледж також має право відповідно до ліцензії забезпечувати здобуття профільної середньої, професійної (професійно-технічної) або фахової передвищої освіти.

Університету, академії, інституту незалежно від форми власності відповідно до законодавства може бути надано статус Національного. Статус Національного закладу вищої освіти є почесним і надається за визначний внесок у розвиток вищої освіти, науки та культури України.

Надання закладу вищої освіти статусу Національного здійснюється за пропозицією центрального органу виконавчої влади у сфері освіти і науки (Міністерства науки та освіти України). Статус **Національного університету** відображається в офіційній назві відповідного закладу вищої освіти.

Закладу вищої освіти, що забезпечує розвиток держави в певних галузях знань за моделлю поєднання освіти, науки та інновацій, сприяє її інтеграції у світовий освітньо-науковий простір, має визнані наукові здобутки, для стимулювання наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності і проведення міждисциплінарних досліджень може надаватися статус **Дослідницького університету**. Такий статус надається закладу вищої освіти строком на п'ять років.

До основних структурних підрозділів ЗВО (крім коледжів), відносять факультети, кафедри, бібліотеки.

Факультет – підрозділ ЗВО, який об'єднує не менш як три кафедри або лабораторії, які в державних і комунальних закладах вищої освіти в сукупності забезпечують підготовку не менше 200 здобувачів вищої освіти денної форми навчання.

Кафедра відноситься до базового структурного елементу (підрозділу ЗВО), яка здійснює освітню, методичну, науко-

ву діяльність із визначеною спеціалізацією чи міжгалузевою групою спеціальностей. Склад кафедри повинен налічувати не менше **п'яти** науково-педагогічних працівників, для яких кафедра є основним місцем роботи, не менше **трьох** із них повинні мати науковий ступінь або вчене (почесне) звання.

Бібліотека й бібліотечний фонд ЗВО мають відповідати вимогам стандартів вищої освіти.

Також ЗВО може створювати і мати в організаційно-штатній побудові такі структурні підрозділи як: навчально-науковий інститут, наукові, навчально-наукові, науково-дослідні, науково-виробничі та проєктні інститути, підготовчі відділення, підрозділи перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів, інститути післядипломної освіти, лабораторії, навчально-методичні кабінети, комп'ютерні та інформаційні центри тощо.

Так, у Національному університеті кораблебудування на факультеті Морського права існують юридичні лабораторії: Юридична клініка НУК та криміналістична лабораторія.

Учасниками освітнього процесу в закладах вищої освіти є:

- 1) наукові, науково-педагогічні та педагогічні працівники;
- 2) здобувачі вищої освіти та інші особи, які навчаються в закладах вищої освіти;
- 3) фахівці-практики, які залучаються до освітнього процесу на освітньо-професійних програмах;
- 4) інші працівники закладів вищої освіти.

До освітнього процесу можуть залучатися роботодавці.

Особи, які навчаються в ЗВО, поділяються на дві групи:

- 1) здобувачі вищої освіти;
- 2) інші особи, які навчаються у ЗВО.

До переліку здобувачів законодавець відносить вичерпний перелік категорій осіб. Це, зокрема: 1) *студент* – особа, зареєстрована до ЗВО для здобуття ступеня молодшого бакалавра,

бакалавра чи магістра; 2) *курсант* – особа, зарахована до вищого військового навчального закладу (закладу вищої освіти із специфічними умовами навчання) для здобуття вищої освіти за певним ступенем та якій присвоєно відповідне військово-ве звання; 3) *аспірант* – особа, зарахована до закладу вищої освіти (наукової установи) для здобуття ступеня доктора філософії; 4) *ад'юнкт* – особа, зарахована до вищого військового навчального закладу для здобуття ступеня доктора філософії; 5) *докторант* – особа, зарахована або прикріплена до закладу вищої освіти (наукової установи) для здобуття ступеня доктора наук.

До інших осіб, які не входять до категорії здобувачів вищої освіти, однак навчаються в юридичних ЗВО, належить *слухач*, тобто особа, яка здійснює навчання на підготовчому відділенні ЗВО або отримує додаткові чи окремі освітні послуги, у тому числі за програмами післядипломної освіти.

Особи, які навчаються в ЗВО, мають **право на**: 1) вибір форми навчання під час вступу до ЗВО; 2) забезпечення безпечних умов навчання, праці та побуту; 3) трудову діяльність у позанавчальний час; 4) додаткову оплачувану відпустку у зв'язку з навчанням за основним місцем роботи, скорочений робочий час та інші пільги; 5) безоплатне користування бібліотеками, інформаційними фондами, навчальною, науковою та спортивною базами ЗВО; 6) безоплатне забезпечення інформацією для навчання в доступних форматах з використанням технологій, що враховують обмеження життєдіяльності, зумовлені станом здоров'я (для осіб з особливими освітніми потребами); 7) користування виробничою, культурно-освітньою, побутовою, оздоровчою базами ЗВО в порядку, передбаченому статутом закладу вищої освіти; 8) забезпечення гуртожитком та цілодобовим доступом до нього на строк навчання в порядку, установленому законодавством; 9) участь

у науково-дослідних, дослідно-конструкторських роботах, конференціях, симпозіумах, виставках, конкурсах, представлення своїх робіт для публікації; 10) участь у заходах з освітньої, наукової, науково-дослідної, спортивної, мистецької, громадської діяльності, що проводяться в Україні та за кордоном, у встановленому законодавством порядку; 11) участь в обговоренні та вирішенні питань удосконалення навчального процесу, науково-дослідної роботи, призначення стипендій, організації дозвілля, побуту, оздоровлення; 12) внесення пропозицій щодо умов і розміру плати за навчання; 13) участь у громадських об'єднаннях; 14) участь у діяльності органів громадського самоврядування закладу вищої освіти, інститутів, факультетів, відділень, ученої ради закладу вищої освіти, органів студентського самоврядування; 15) вибір навчальних дисциплін у межах, передбачених відповідною освітньою програмою та навчальним планом, в обсязі, що становить не менш як 25 % загальної кількості кредитів ЄКТС, передбачених для цього рівня вищої освіти; 16) навчання одночасно за декількома освітніми програмами, а також у декількох закладах вищої освіти за умови отримання тільки однієї вищої освіти за кожним ступенем за кошти державного (місцевого) бюджету; 17) академічну мобільність, у тому числі міжнародну; 18) отримання соціальної допомоги у випадках, установлених законодавством; 19) зарахування до страхового стажу відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» періодів навчання на денній формі навчання у ЗВО, аспірантурі, докторантурі; 20) академічну відпустку або перерву в навчанні зі збереженням окремих прав здобувача вищої освіти, а також на поновлення навчання; 21) участь у формуванні індивідуального навчального плану; 22) моральне та матеріальне заохочення за успіхи в навчанні, науково-дослідній і громадській роботі, за мистецькі та спортивні

досягнення тощо; 23) захист від будь-яких форм експлуатації, фізичного та психічного насильства; 24) безоплатне проходження практики на підприємствах, в установах, закладах та організаціях, а також на оплату праці під час виконання виробничих функцій згідно із законодавством; 25) канікулярну відпустку тривалістю не менш як вісім календарних тижнів на навчальний рік; 26) отримання цільових пільгових державних кредитів для здобуття вищої освіти; 27) оскарження дій органів управління закладу вищої освіти та їхніх посадових осіб, педагогічних і науково-педагогічних працівників; 28) спеціальний навчально-реабілітаційний супровід та вільний доступ до інфраструктури закладу вищої освіти відповідно до медико-соціальних показань за наявності обмежень життєдіяльності, зумовлених станом здоров'я; 29) отримання академічних та соціальних стипендій для осіб, що навчаються на денній формі навчання за рахунок коштів державного або місцевого бюджетів. Також можуть отримувати інші стипендії, призначені фізичними (юридичними) особами; 30) пільговий проїзд у транспорті.

Поряд із правами завжди є обов'язки. Так, **особи, які навчаються в ЗВО**, наділені **обов'язками**: 1) дотримуватися вимог законодавства, статуту та правил внутрішнього розпорядку закладу вищої освіти; 2) виконувати вимоги з охорони праці, техніки безпеки, виробничої санітарії, протипожежної безпеки, передбачені відповідними правилами та інструкціями; 3) виконувати вимоги освітньої (наукової) програми (індивідуального навчального плану (за наявності), *дотримуючись академічної доброчесності*, та досягати визначених для відповідного рівня вищої освіти результатів навчання.

4. Академічна доброчесність

Відповідно до Закону України «Про вищу освіту», академічна доброчесність – сукупність етичних принципів, пра-

вил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень.

Зі свого боку деталізація цього поняття міститься в Законі України «Про освіту». Так, відповідно до ст. 42 дотримання академічної доброчесності здобувачами освіти передбачає:

1. Самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання (для осіб з особливими освітніми потребами ця вимога застосовується з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей).

2. Посилання на джерела інформації в разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей.

3. Дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права.

4. Надання достовірної інформації про результати власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використані методики досліджень і джерела інформації.

Зі свого боку під порушенням академічної доброчесності буде вважатися: **академічний плагіат** – оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості) та/або відтворення опублікованих текстів (оприлюднених творів мистецтва) інших авторів без зазначення авторства; **самоплагіат** _____

_____ ;
фабрикація – вигадкування даних чи фактів, що використовуються в освітньому процесі або наукових дослідженнях;
фальсифікація – свідомо зміна чи модифікація вже наявних

даних, що стосуються освітнього процесу чи наукових досліджень; **списування** – _____

;
обман – надання завідомо неправдивої інформації щодо власної освітньої (наукової, творчої) діяльності чи організації освітнього процесу (формами обману є, зокрема, академічний плагіат, самоплагіат, фабрикація, фальсифікація та списування); **хабарництво** – надання (отримання) учасником освітнього процесу чи пропозиція щодо надання (отримання) коштів, майна, послуг, пільг чи будь-яких інших благ матеріального або нематеріального характеру з метою отримання неправомірної переваги в освітньому процесі.

За порушення академічної доброчесності здобувачі освіти можуть бути притягнені до такої *академічної відповідальності*:

- повторне проходження оцінювання (контрольна робота, іспит, залік тощо);
- повторне проходження відповідного освітнього компонента освітньої програми;
- відрахування із закладу освіти (крім осіб, які здобувають загальну середню освіту);
- позбавлення академічної стипендії;
- позбавлення наданих закладом освіти пільг з оплати навчання.

5. Освітній процес у закладах вищої юридичної освіти в Україні: поняття та основні елементи

Відповідно до ЗУ «Про вищу освіту» *освітнім процесом* визнається інтелектуальна, творча діяльність у сфері вищої освіти і науки, яка провадиться у ЗВО через систему науково-методичних і педагогічних заходів, спрямована на передачу, засвоєння, примноження і використання знань, умінь та ін-

ших компетентностей в осіб, які навчаються, і на формування в них гармонійно розвинутої особистості.

Організація освітнього процесу в конкретному ЗВО передбачає можливість реалізації принципу автономії ЗВО. Питання, пов'язані безпосередньо з організацією освітнього процесу, визначаються *Положенням про організацію освітнього процесу* і затверджуються вченою радою ЗВО. Цей документ має нормативний характер для всіх учасників освітнього процесу, осіб, котрі так чи так до нього залучені в окремо взятому ЗВО. Іншими нормативними документами, що регулюють питання організації освітнього процесу в ЗВО, є: навчальний план, робочий навчальний план, навчальна програма дисципліни, робоча програма навчальної дисципліни (*Силабус*), індивідуальний навчальний план.

Мовою освітнього процесу в закладах вищої освіти є державна мова – українська. Також в університеті можуть викладатися дисципліни іноземними мовами, наприклад, англійською.

Освітній процес у закладах вищої освіти здійснюється за такими формами:

- 1) навчальні заняття (лекції, практичні / семінарські заняття);
- 2) самостійна робота;
- 3) практична підготовка, яка здійснюється шляхом проходження практики на підприємствах, в установах та організаціях або в структурних підрозділах університету, які забезпечують практичну підготовку (наприклад: *Юридичні клініки*);
- 4) контрольні заходи (МКР, заліки / екзамени).

Завдання до теми

1. Знайти та виписати мінімум п'ять програм академічної мобільності для студентів ЗВО в Європі / у межах України

(навчання за обміном, проходження практики / стажування і т. д.):

1) _____

2) _____

3) _____

4) _____

5) _____

2. Знайти та виписати мінімум п'ять програм волонтерств та короткострокових програм для студентів ЗВО в Європі:

1) _____

2) _____

3) _____

4) _____

5) _____

Література: [1, С. 162–205; 2, С. 11–18; 3, С. 45–68; 30; 31].

Тема 2. Становлення та розвиток правничої професії в Україні та світі

Мета: з’ясувати історичні особливості виникнення правничої професії в окреслених періодах.

Короткі теоретичні відомості

1. Походження терміна «юрист». Оратори Стародавньої Греції та формування професійної верстви юристів у Стародавньому Римі

Із давніх часів у людському суспільстві виникала потреба регулювати свої стосунки. Завжди хтось, кому довіряли члени спільноти і вважали розумнішим, мудрішим, авторитетнішим за інших, повинен був тлумачити норми звичаєвого права, слідкуючи за порядком та розв’язуючи конфліктні ситуації, що виникали між членами громади. Спочатку ці

функції виконували старійшини роду, племені, служителі релігійних культів (жерці, волхви, шамани та ін.). Поступово почала виокремлюватися група осіб, яка регулювала дотримання норм співіснування і правил поведінки, а також визначала ступінь їхнього порушення і міри покарання.

Кожна історична епоха й кожна країна висували свої вимоги до таких осіб, визначаючи їхні права та повноваження. Так формувалася професійна група людей, яких пізніше почали називати «юристами». Термін «юрист» походить від нім. «jurist», що є похідним від латин. «jus» (право) – фахівець з правознавства, юридичних наук, практичний діяч у галузі права.

У Стародавній Греції юриспруденції як окремої галузі суспільної діяльності ще не існувало. Прототипами юристів певною мірою можна назвати давньогрецьких ораторів. Красномовці повинні були аргументовано переконувати опонентів у правдивості позиції, яку вони відстоювали, виходячи не лише з фактів, а й впливаючи на почуття та емоції. Право Давньої Греції не знало інституту представництва. Тому в суді кожен повинен був сам особисто відстоювати свої права. Красиво та правильно проголошувати промову було почесно. Відбувалися цілі словесні баталії. Оратори виголошували по черзі, не перебиваючи один одного, а переможця визначала публіка.

«Юридичні консультації» надавали особи, які займалися розумовою діяльністю. Найбільш відомими були філософи, мудреці школи так званих *софістів*. Виходячи з ідеї, що об'єктивної істини немає, може бути тільки суб'єктивне судження про істинність, вони проголосили, що істинною буде та думка, яка переконливіша. Найголовнішим при вирішенні будь-яких дискусійних питань вони вважали не пошук істини, а словесне доведення правильності своєї позиції, не знання наявних у суспільстві норм поведінки та їхнє тлумачення,

а вміння переконувати слухачів. Для того, щоб досягти успіху, необхідно було досконало володіти двома основними методами: *мистецтвом міркування (діалектикою)* та *майстерністю спілкування (риторикою)*. Саме той, хто зможе за допомогою послідовного логічного викладу положень і красивих, емоційно забарвлених мовних зворотів переконати аудиторію, той не лише перемагав у дискусії, а й домагався успіху в тогочасному суспільстві так званої рабовласницької демократії.

Виступаючи на судових процесах, оратори Стародавньої Греції не мали права офіційно брати плату за захист інтересів громадян. Вони також не тлумачили норми права, не давали рекомендацій щодо їхнього застосування, не створювали судових прецедентів. Ці обмеження стали на перешкоді формування з їхнього числа професійної групи юристів із притаманними саме їй зовнішніми атрибутами та наділеної певними функціями, правами, зв'язками та ознаками. Основні ідеї ораторів, зокрема школи софістів, щодо вміння підбирати та створювати логічні ланцюжки із фактів, а також складно й красиво викладати свої думки перед публікою і досі є в арсеналі деяких категорій юристів, наприклад, прокурорів та адвокатів.

На відміну від Греції, у **Стародавньому Римі** прототипами юристів вважалися *жерці*, існував навіть вищий спеціальний інститут жерців, так звана «Колегія понтифіків» (латин. Collegium Pontificum), яка зберігала сакральне право (*ius pontificium*), виробляла правила його тлумачення (*commentarii pontificum*), фіксувала юридичні прецеденти та надавала юридичні поради. Особливе місце в їхній діяльності належало нагляду за дотриманням родових та сімейних традицій: обрядів усиновлення, поховання, оголошення заповітів, укладання шлюбів за обрядом конферреаціо (одна з форм шлюбу серед багатих патриціїв, за яким дружина потрапляла в повну

залежність від чоловіка) тощо. Жерці зберігали в таємниці свої знання щодо тлумачення законів, оберігаючи їх від сторонніх.

Водночас знання з юриспруденції намагалися отримати абсолютно всі особи для того, щоб мати можливість правильно скласти та підписувати юридичні документи й позовні заяви. На цьому ґрунті нерідко виникали конфліктні ситуації. Так, у період Римської республіки плебеї вимагали від патриціїв зробити публічними знання про порядок ведення легісакційного процесу (*legis actio*). У Стародавньому Римі, як і в Греції, при виникненні суперечки особа могла через суд звернутися до іншої сторони, сформулювати свої претензії у вигляді позову. Позови розбиралися під час судового процесу. На думку відомого римського юриста *Гая (Gaius)*, легісакційний процес відрізнявся від інших тим, що був уведений законом і передбачав формулювання позовних вимог у суворій відповідності до записаних у законі слів; становив складний обряд, що складався з дій ритуального характеру. Усі слова і жести сторін під час дискусії повинні були точно відповідати встановленим законом приписам і мали вирішальне значення. Будь-який відступ від установлених законом фраз означав поразку у справі. Тому знання про порядок ведення такого процесу були надзвичайно важливими для всіх громадян.

Гней Фламвій (Gnaeus Flavius, IV ст. до н. е.), син раба вільновідпущеника, який працював секретарем при консулі Аппії Клавдії та знав усі тонкощі римського права, оприлюднив інформацію про легісакційний процес. Таким чином, було покінчено з монополією жерців. Крім того, у 451 р. до н. е. на вимогу плебеїв римське право було кодифіковане у вигляді **законів XII таблиць**. Це зробило знання щодо змісту законів доступними для всіх громадян. Проте інтерпретація законів, як і раніше, залишалася прерогативою суддів-патриціїв.

Ситуація змінилася завдяки консулу *Тиберію Корунканію* (Tiberius Coruncanius, помер у 243 чи 241 р. до н. е.), який

особисто надавав публічні консультації громадянам стосовно їхніх юридичних суперечок. Він же першим почав і викладати право для всіх охочих, у тому числі й людям простого походження (плебеям). Тоді ж, наприкінці IV – на початку III ст. до н. е. виник термін «юриспруденція» (латин. *jurisprudencia* – знання права). Відтоді, з III ст. до н. е. почався новий етап у розвитку юриспруденції – вона набула світського й більш демократичного характеру.

Римські патрони (patronus) або оратори (oratorus), на відміну від грецьких, стали першими промовцями, які здобули законне право не лише представляти інтереси громадян на судових процесах, а й отримувати за це платню. Імператор **Тиберій Клавдій Друз** (10 р. до н. е. – 54 р. н. е.), у межах проведення судової реформи, легалізував захист як професію. У збиранні матеріалів, які оратори використовували у виступах, їм допомагали родичі і друзі осіб, інтереси яких вони представляли (пізніше – спеціально найняті помічники), яких називали *адвокатами* (*advocatus* від *advoco* – запрошую). Пізніше адвокатами стали називати і промовців на судових процесах.

Володіючи даром красномовства, оратори не завжди були знайомі із законами, на підставі яких вони збиралися відстоювати права своїх підзахисних. У підготовці виступів їм надавали допомогу (консультували), крім адвокатів, особи, які, не володіючи ораторським мистецтвом, добре розумілися на законах – юрисконсульти (радники з правових питань, *iurisconsultus*) або законники (прагматики). Спочатку їхня діяльність не була професійною, скоріше – улюбленим заняттям авторитетних мужів, «окрасою» поважного віку. Юрисконсульти, як правило, належали до найбільш освічених привілейованих верст – патрициїв, користувалися особливим авторитетом у суспільстві.

Відомими римськими юристами були **Панініян, Павлюс, Ульпіан, Модестин, Гай** та деякі інші. Серед них відрізнявся

ораторським мистецтвом *Марк Туллій Цицерон* (Marcus Tullius Cicero) (106 р. до н. е. – 43 р. до н. е.). Його перша судова промова була провокаційною і могла коштувати йому життя. Він виступив проти улюбленця диктатора Сулли (Lucius Cornelius Sulla (Felix); 138 – 78 рр. до н. е.), який широко застосував метод залякування – страту тих, хто наважився виступити проти нього. Вигравши процес, Цицерон змушений був виїхати за межі республіки. Згодом, повернувшись додому, він ще деякий час не насмілювався виступати в суді. Проте ораторське мистецтво перемогло. Відомо близько сотні його промов на судових засіданнях. Цицерон надавав перевагу захисту над обвинуваченням, хоча тріумфальною для нього стала саме обвинувачувальна промова, коли він у 70 р. до н. е. виступив проти Вереса, сицилійського намісника, який проводив політику здириництва та грабунків.

У творах Цицерона згадуються деякі форми діяльності римських юристів, які визначені такими термінами: *respondere* – консультування громадян з правових питань; *causare* (використовувався і термін *scribere* – писати) – надання допомоги під час оформлення текстів договорів чи інших ділових паперів, коли юрист пропонував додати або, навпаки, викреслити деякі невігідні умови; *agere* – скеровування процесуальними діями сторін (але не в ролі адвоката).

Пізніше, у період Імперії, професії «адвокат», «юрисконсульт» отримали корпоративне оформлення, їхній склад визначався спеціальними імператорськими списками. Спочатку римські юристи не мали права законодавчої ініціативи. Водночас, надаючи консультації з тлумачення законів, вони наповнювали чинні правові норми певним сенсом, впливали на розвиток права. Фактично, їхня діяльність мала самостійні форми правотворення. Правотворча діяльність тодішніх юристів отримала формальне визнання за часів монархії

у формі так званого Принципату (27 р. до н. е. – 284 р. н. е.). Принцепси (представники пануючих верств) потребували допомоги з боку юристів під час розв'язання складних колізій, що виникали у зв'язку із загостренням класових протиріч у суспільстві, а також для творення нових правових норм, які б відповідали процесам, що відбувалися в політичному та економічному житті.

Римські юристи стали засновниками цивільного права: вони першими виписали правила роботи з позовами та угодами.

Основу класичної юриспруденції (I–III ст.) становили дві юридичні школи, які заснували й очолили Марк Антістій Лабеон (Marcus Antistius Labeo) – прокуліанська школа (за іменем Прокула Ліцинія, учня Лабеона) і Гай Атей Капітон (Gaius Ateius Capito) – сабіанська школа (за іменем Массурія Сабіна, учня Капітона). Водночас юристи навчали молодих людей, які бажали присвятити себе юридичній професії. З одного боку, учні прослуховували теоретичний курс права (instituire (від цього підручники з права почали називатися інституціями); з іншого – вони були присутні під час консультацій, які надавали їхні вчителі (instruere). Тоді ж, як прийнято вважати, з'явився і перший у світі підручник з юриспруденції – «Інституції» (Institutiones – «настанови») Гая.

Отже, діяльність юристів у ті часи полягала в наступному:

- консультуванні громадян із правових питань;
- наданні допомоги під час оформлення текстів договорів чи інших ділових паперів;
- скеровуванні процесуальними діями сторін;
- редагуванні формальних актів;
- підготовці кадрів юристів.

Таким чином, відбулося оформлення юриспруденції як професії та як науки. Проте, починаючи з IV ст. н. е. юристів

починають використовувати не як творців права, а як чиновників. Вони втратили право тлумачити правові норми, повинні були лише посилатися на своїх попередників. Цитати з творів Гая, Папініяна, Павла, Ульпіана та Модестина були визначальними під час прийняття рішення, мали силу закону (Закон про цитування (*Lex citationis*), 426 р.). Існує традиційний погляд, що з переходом до абсолютної монархії розвиток римської юриспруденції втратив елементи творчості.

2. Розвиток професії в Середньовічній Європі

Германські держави, створені наприкінці V ст. після розпаду Західної Римської імперії, перейняли римське право, використовуючи класичні правові норми останнього та поєднуючи їх із нормами звичаєвого права й едиктами монархів варварських королівств. Інтенсивний розвиток торгівлі й судноплавства, економічне зростання призвели до появи нових верств населення (лицарів, міщан, ремісників, духовенства), чий світогляд уже не вкладався в рамки усталених звичаїв. Їм потрібні були нові форми закріплення і захисту своїх майнових та інших інтересів від свавілля феодалів. Загострилося протистояння між світською владою і церквою, яка намагалася втручатися в державні справи.

Теоретичну підтримку королям і новим верствам населення надавали середньовічні юристи – *легісти* (від фр. – *legiste*, латин. – *lex*). У суперечках імператорів і церкви легісти завжди підтримували світську владу. Посилаючись на традиції Римської імперії, де воля імператорів уважалася непохитною, вони доводили, що головним джерелом права є закони, установлені світською владою імператорів, королів, міст.

На противагу школам легістів у XII ст. католицькою церквою була створена школа *каноністів*, представники якої систематизували папські декрети і булли, рішення церковних соборів, висловлювання пап, положення Біблії.

В університетах, де викладалося римське право, заняття відбувалися у формі читання текстів Дигестів імператора Юстиніана (*Digesta* – «зібрання», систематизований збірник цитат із праць авторитетних римських юристів, VI ст.). У процесі лекції (*lectio* – читання) викладач глосировав (пояснював, тлумачив) текст, а студенти записували глоси (*glossa* – пояснення) учителя між рядками. Урешті, глоси набули такого ж авторитету, як і самі глосовані тексти. Так з'явилися професори римського права та їхні учні – *глосатори* (від «глоса» – зауваження, пояснення), які не лише вивчали право, а й займалися кореляцією юридичних норм до реалій Середньовічної Європи.

Невідомо, як довго продовжувалося б таке автономне життя професорів та їхніх учнів, якби у 1158 р. імператор Священної Римської імперії Фрідріх I Барбаросса (нім. *Friedrich I Barbarossa*) напередодні Ронкальського сейму не звернувся до професорів Болонського університету (Італія) з проханням допомогти йому врегулювати стосунки з містами (по суті позбавити їх права самоврядування і самостійного обрання консулів), посилаючись винятково на чинні норми права. Болонським професорам вдалося задовольнити інтереси імперії. Імператорська влада стала активно залучати професорів з юриспруденції до обґрунтування законності їхньої політики. Особливою прихильністю до легістів відрізнявся французький король Філіп IV Красивий (*Philippe le Bel*, 1285–1314 рр.). Його радники, виховані в традиціях римського права, завжди намагалися віднайти «законні» підстави для вимог і домагань короля, розглядаючи найважливіші суперечки на судових процесах.

Великі феодали, прагнучи зберегти спокій у підвладних їм землях, також залучали юристів як незалежних арбітрів для об'єктивного розгляду справ щодо спірних територій

їхніх васалів. Згодом думки болонських глосаторів стали найавторитетнішими в усіх судах, де застосовувалося римське право. Ідеї середньовічних юристів щодо універсалізму та єдності латинського Заходу, спрямовані на відродження Римської імперії, знаходили відгук не лише з боку світської, а й папської влади. Імператори почали фінансувати Болонський університет, дарували йому низку привілеїв, захищали від утисків муніципалітету. Зі свого боку церква надавала професорам бенефіції і відраховувала кошти з доходів церковного майна, а студентів забезпечувала гуртожитком. На початку XIII ст. у Болоньї щорічно з усієї Європи збиралося до десяти тисяч слухачів лекцій з права.

Поступово в усіх перших університетах Європи (Падуї, Парижі, Кембриджі, Саламанці) було відкрито юридичні факультети, де готували кадри юристів відповідно до обсягів і змісту правових норм суспільства та країни. Завдяки фінансовій підтримці юридична освіта в університетах Європи стала більш доступною для бідних прошарків суспільства. Тому юристи, вихідці із середніх класів, які розбирали справи на рівні графств, герцогств або навіть королівств, були зацікавлені у зміцненні центральної влади. Згодом вони змогли службовими сходинками піднятися до влади, посівши місця у Вищих радах країн поряд зі знатними вельможами. Юристи почали отримувати великі гонорари. Володіючи автономією на знання законів і вміння їх застосувати, у них з'явилася певна влада над суспільством, яке потребувало їхнього професіоналізму. Таким чином, юристи Середньовічної Європи стали іншою верствою, ніж юристи Стародавнього Риму.

Пізніше, у XIV ст., виникли школи постглосаторів, або консиліаторів, у творах яких тексти Дигестів доповнювалися чинними на той час правовими нормами, тобто римське право вони пристосовували до нових умов. Професія юриста

стала надзвичайно затребуваною в Середньовічній Англії, по суті саме ця країна стала спадкоємицею Риму в плані популярності професії. **Велика хартія вольностей** (латин. *Magna Carta*) 1215 р. захищала юридичні права і привілеї вільного населення. Проте проголошені норми могли стати реальними лише за умов їхнього професійного подання.

Заплутане земельне законодавство також вимагало втручання професіоналів, які б могли зібрати документальні підтвердження, знайти свідків, установити логічні ланцюжки й довести відповідність зібраної ними інформації чинним юридичним нормам, щоб забезпечити права осіб, інтереси яких вони захищали. У XV ст. кожна більш-менш забезпечена людина користувалася послугами особистого юриста, якому платила чималі гроші.

Водночас у свідомості бідних прошарків суспільства часто юрист асоціювався з людиною, яка на законних підставах могла позбавити його засобів до існування. Нерідко доведені до відчаю селяни, чий права легісти не змогли відстояти, чинили над ними самосуд.

За таких умов з метою захистити себе і свої права юристи стали об'єднуватись у корпорації. Корпорації юристів становили собою щось середнє між клубом, коледжем та тред-юніоном (профспілкою). Відомою юридичною корпорацією юристів в Англії стало так зване Судове подвір'я (Inns of Court), розташоване між Лондоном та Вестмінстером.

Українські землі у Княжу добу. У Середньовічній Русі, як і в Стародавній Греції, тривалий час роль захисників і представників на судових процесах виконували *родичі та приятелі позивачів*, а також *послухи* (свідки добропорядного життя обвинуваченого) і *видоки* (свідки події). Зокрема, у давньоруських пам'ятках права (договорах із греками, «Правді Руській» та ін.) немає жодної згадки про інститут

представництва чи захисту. Участь у судовому процесі зазначених осіб мала характер, скоріше, моральної підтримки, а не професійного захисту. Пов'язано це також було з існуванням у Русі «принципу особистої явки».

Функції *suddiv* у державі спочатку виконували общини, пізніше – князі, які часто доручали замість них це робити державним урядовцям: посадникам і тіунам. Ці особи чинили судочинство, так би мовити, за сумісництвом. Оскільки це не було їхнім прямим обов'язком, вони не мали відповідної підготовки, а винними визнавали, як того вимагав звичай і тогочасне право, тих осіб, які не пройшли випробування страхом або тортурами.

У Галицько-Волинському князівстві суд теж не був відокремлений від влади, а тому судьями виступали представники адміністративної влади. Отже, професійного інституту суддів та захисників на Русі у Княжу добу також ще не існувало.

У період **Великого князівства Литовського** (далі – ВКЛ), XIV–XV ст., на українських землях відбувається поступовий розвиток професійної адвокатури, що зумовлювалося поширенням Магдебурзького права та утворенням міських судів. Обов'язки судових захисників та представників, окрім родичів позивачів, могли виконувати всі громадяни, за винятком осіб, наділених владою, а також жінок, дітей, ченців і черниць, людей похилого віку і глухих.

Тоді ж були встановлені й норми щодо кількості справ, які можна було представляти в судах: не більше двох за день. Таким чином, з'явилася *категорія найманих захисників*. У той час термін «адвокат» не мав чітко визначеного поняття. Осіб, які представляли інтереси підзахисних у судах у господарських, кримінальних і цивільних справах, називали «прокураторами» або «послами». Крім того, для позначення осіб, на які також покладалися захисні функції, у судочинстві ВКЛ

уживався і термін «приятель». Приятель набував статусу захисника чужих інтересів у суді лише за домовленістю, оформленою між підсудним та його захисником спеціальним письмовим документом. Захищати права в суді міг не лише підданий ВКЛ, а й іноземець. Проте чужоземцю дозволялося захищати клієнта лише у справах щодо приниження честі. Щодо соціального статусу захисників, то ними могли бути як шляхтичі, так і простолюдини. Так поступово почав формуватися інститут професійних захисників та представників.

Розвиток правових відносин на українських землях набув особливого піднесення з другої половини XVI ст. У Другому Литовському статуті (1566 р.) установлювалася й юридична відповідальність адвокатів за зраду своєму клієнту. Зокрема, за передачу іншій стороні цінної інформації свого клієнта передбачалося покарання у вигляді позбавлення честі для шляхтичів-адвокатів та смертної кари – для простолюдинів-адвокатів. За те, що адвокат скористався печаткою клієнта на користь особи, що хотіла спричинити шкоду підзахисному адвоката, передбачалася смертна кара через повішання («горлом має бути караний»).

Інститут адвокатури розвивався і надалі. Зокрема, у Третньому Литовському статуті (1588 р.) держава гарантувала надавати безкоштовну допомогу на захист у суді людям «убогим», удовам і сиротам. У документі були прописані й обмеження щодо здійснення адвокатської діяльності. Заборонялося виступати в суді в ролі захисників суддям, підсудкам, писарям, а також особам духовного звання.

Верховна влада ВКЛ надавала областям / землям уставні земські грамоти для законодавчого забезпечення внутрішніх відносин, проте литовський уряд не володів необхідною інформацією про право, котре діяло в окремих областях. Таким чином, стало обов'язковим залучення до судових процесів

інших осіб, так званих «князів, панів та зем'ян», яких обирали не державні урядники, а позивачі та відповідачі. Ці особи de facto виконували функції адвокатів, які повинні були не лише представляти інтереси сторін та забезпечувати їхній юридичний захист, а й слідкувати за судовим процесом та відповідністю вироку праву тієї чи іншої землі.

Той факт, що своїх представників мали обидві сторони (позивач і відповідач), свідчить про становлення в цей час інститутів як адвокатури, так і прокуратури. Останньою інстанцією у винесенні судового вироку в маєткових справах виступав великий князь. Утім низка процесуальних процедур покладалася на великокнязівських суддів, а також панів-раднів, які були присутні під час винесення вироку великим князем. Для ефективного вирішення поземельних спорів господар практикував направляти на місце суперечки великокнязівських урядників, яких уповноважував розсудити суперечки за нормами чинній у тій чи іншій місцевості права.

Отже, у період ВКЛ знайшов подальший розвиток інститут суддів та судового представництва й захисту, установлювалися й уточнювалися правовий статус адвокатів (умоцнованих, прокураторів, приятелів, пізніше – пленіпотентів) в Україні, обмеження на здійснення адвокатської діяльності, визначалася юридична відповідальність за зраду адвокатами інтересів підзахисних тощо.

На тих українських землях, що опинилися під владою Польського королівства, пізніше – Речі Посполитої, діяв польський судоустрій. Отже, спостерігалось поєднання адміністративної і судової влади в руках шляхти, пізніше – старшинської верхівки. Тому суддів як окремої професійної верстви ще не існувало.

Водночас поряд із воєводами, старостами та бурмистрами в земських (розглядали цивільні справи), гродських (роз-

глядали кримінальні справи), підкоморських (справи щодо розмежування земельних володінь шляхти) судах усе частіше головували, відповідно, земські та гродські судді (призначалися з числа освічених шляхтичів), яким допомагали підсудки, писарі та судові виконавці (возні), а також підкоморії. Усі особи, котрі належали до судової ланки, повинні були знати право, бути освіченими, мати гарну репутацію, зберігати тасмницю. Проте зазвичай судова влада діставалася заможним міщанам, котрі не завжди відповідали тим критеріям, які громадськість висувала до суддів.

На **Запорозькій Січі** судив козаків військовий суддя. Він обирався військовою радою з-поміж найбільш достойних козаків, яких товариство вважало чесними і справедливими. До того ж суддя повинен був бути освіченою людиною. Він складав присягу, у якій брав на себе зобов'язання розглядати справи неупереджено, керуватися законами, а якщо право не регулювало конкретних відносин – совістю. Судді доводилося розглядати як цивільні, так і кримінальні справи. Це вимагало від нього досить високого рівня професіоналізму й моральності. Проте основним заняттям для суддів, кошових, курінних отаманів і полковників, які також чинили правосуддя на Січі, все ж таки була військова, а не судова справа. Тому говорити про формування на Запоріжжі професійної групи правників не доводиться.

3. Юрист у нові часи

Нових імпульсів для розвитку юридичної професії дали Нідерландська і наступні буржуазні революції в країнах Європи. Юридичні акти, що з'явилися внаслідок революцій, такі як Петиція про права (Велика Британія, 1628 р.), Білль про права (Велика Британія, 1689 р.), Декларація незалежності США (1776 р.), Конституція США (1787 р.), Декларація прав людини та громадянина (Франція, 1789 р.) тощо, ідеалізуючи

право, сприяли формуванню юридичного світогляду в буржуазному суспільстві. Розвиток товарно-грошових відносин, збільшення злочинності, поступове ускладнення тогочасних правових систем, а також посилення боротьби за права особи підвищили значення юридичної професійної групи. Почали з'являтися нові вимоги, які громадяни висували до юристів. Зокрема, зростала їхня відповідальність не лише перед державою та правителями, а й перед суспільством, громадянами. Водночас зростав і авторитет юриста.

Територія **України в період XVII–XVIII ст.**, яка була поділена між Росією і Польщею, у різноманітних формах проявлялися багатовладдя та поліцентризм. Це стосувалося і судової системи, яка увібрала в себе особливості польського, а пізніше – австрійського та російського судоустроїв. Намагання різних суспільних груп відстояти свої станові права призвели до появи станових судів.

В Україні у XVII–XVIII ст. функціонувало близько двадцяти видів різних судових ланок. Це явище в історичній науці отримало назву «судова мозаїка». Однією з ознак судової системи України цього періоду було виконання судовими органами повноважень адміністративних органів, нотаріату та поліції. На середину XVII ст. сформувалася група професійних правників, які представляли в судах справи впливових політичних та духовних осіб держави. Відстоюючи їхні права, захисники поступово самі починали відігравати помітну роль у суспільно-політичному житті Речі Посполитої, козацької України, Гетьманщини. Зазвичай, репрезентуючи в судах інтереси міщан та козацько-старшинських верств, адвокати перебирали на себе роль захисників прав і свобод української нації. За рівнем освіти і своїм походженням адвокати належали до *спадкової еліти суспільства*.

Так, у другій половині XVII ст. професійно займалася адвокатською практикою родини Верещаків, Бруяків, Гуляницьких, Бобриковичів та інших, для яких захист інтересів клієнтів у суді став своєрідним «сімейним бізнесом». Адвокатура стала «родинним ремеслом» також для окремих представників роду Виговських – родичів українського гетьмана. Відомі й деякі методи, якими користувалися українські захисники для того, щоб перемогти в судах, зокрема затягування процесів на підставі порушення судової процедури. Нерідко адвокати з обох сторін намагалися досягти компромісу між клієнтами шляхом їхніх взаємних поступок.

У Росії, до складу якої входила більшість українських земель, робилися спроби виділити право в самостійний напрям навчання, починаючи з XVI ст. Проте виокремлення професії стрімко розвивається лише в часи правління *Петра I* (1672–1725 рр.). Реформи, ініційовані царем, призвели до появи численних розрізнених нормативно-правових актів і розпоряджень, які часто суперечили Соборному Укладенню (рос. Соборному Уложению – зводу законів Російської держави, прийнятому Земським Собором у 1649 р.) та потребували їхнього упорядкування. Юристи приводили законодавство у відповідність до нових соціально-економічних і політичних умов, сприяючи не лише подоланню протиріч у правовому розвитку країн, а й усуваючи конфлікти між різними суб'єктами суспільних відносин. Із цією метою Петром I були запрошені спеціалісти з Європи. Із 1703 р. німецькі юристи почали викладати юриспруденцію в Нарішкінському училищі в Москві, а найбільш успішних учнів відправляли продовжувати навчання в європейських університетах. Петро I першим у Росії спробував виокремити суди від влади: у 1713 р. в губерніях була введена посада судді, що

дало підстави для формування категорії осіб, які б професійно займалися такою практикою.

Саме в ті часи в Росії вперше були створені й органи, спеціально призначені для контролю та наглядом за дотриманням законності. Спочатку це був «*інститут фіскалів*», пізніше – *прокуратури*.

З 1711 р. при всіх центральних і місцевих органах (колегіях, канцеляріях, судах) існували посади фіскалів. Їхнім основним завданням було «таємно доносити і викривати» про всі порушення законів, зловживання та інші справи, які завдавали шкоди «державним інтересам».

У 1722 р. при Сенаті (вищому органі державної влади та законодавства, який підпорядковувався імператору) була введена посада генерал-прокурора (*першим прокурором в імперії став граф П. І. Ягужинський* (1683–1736 рр.)), а при надворних судах засновано посади прокурорів. Прокурори, на відміну від фіскалів, повинні були не стільки фіксувати, скільки здійснювати контроль за дотриманням законності й попереджувати порушення законів (передусім протидіяти казнокрадству, хабарництву, свавілля чиновників і місцевої бюрократії). Для цього вони були наділені спеціальними повноваженнями призупиняти справи.

Посади прокурорів виникли й на тих землях України, що опинились у складі Російської імперії. Зокрема, «государевим оком» у межах губернії ставали губернські генерал-прокурори, які повинні були вести нагляд за дотриманням визначеного законом порядку. При губернських прокурорах з'явилися урядовці, так звані «спряпчі», які здійснювали судовий нагляд у повітах імперії.

Пізніше, у XIX ст. «спряпчими» називали осіб, допущених до адвокатської практики в комерційних судах. В Україні внаслідок судової реформи 1763 р. склалася нова система за-

гальних судів: земські, гродські, підкоморські та Генеральний військовий суд. До складу земських судів, які вирішували справи повітової шляхти, входили земський суддя, підсудок і земський писар. Посади підкоморських суддів уважалися більш престижними, ніж земських, оскільки вони одноосібно ухвалювали рішення в земельних спорах. Посади земських і підкоморських суддів були довічними. Судді обиралися з-поміж шляхетних кандидатів на полкових зборах. Ними могли стати освічені, сумлінні, обізнані з правом, народжені в законному шлюбі, стійкі в словах і вчинках, помірковані особи віком від 21 до 70–75 років. За Магдебурзьким правом, до цих якостей додавалися: правдивість, вимогливість, страх перед Богом. А в Універсалі наказного гетьмана Полуботка 1722 р. йшлося, що судді мають судити «по совісті й по правді», як того вимагає закон і необхідність, неупереджено, «не п'яним, а тверезим розумом». Обрані судді складали присягу, у якій давали обіцянку сумлінно виконувати свої обов'язки, що визначалися законами і практикою: судити без гніву, ненависті, милості, приязні, страху; свої рішення виносити, дотримуючись закону. Проте найбільш впливовою була посада генерального судді. До нас дійшли прізвища найбільш впливових генеральних суддів, які працювали на благо людей і держави: Самійла Богдановича Зарудного (? .. 1648–1664 .. ? рр.), Василя Кочубея (1640–1708 рр.), Михайла Забіли (? .. –1740 ? рр.), Федора Лисенка (? ..–1751 ? рр.), Федора Чуйкевича (1684–1760 рр.). На жаль, серед генеральних суддів, як, до речі, суддів нижчих інстанцій, було й чимало таких, які зловживали своїми повноваженнями задля власного збагачення. Крім того, справедливність тодішніх суддів обмежувалася вигодами тих станів, які вони представляли. Таким чином, порушувався баланс інтересів між соціальними станами суспільства (селянами, міщанами, козаками, козацькою старшиною).

У XVIII ст. при судах у ролі юрисконсультів почали формуватися групи захисників. П. Рум'янцев, який певний час очолював Другу Малоросійську колегію (1764–1781 рр.) увів посаду урядовців-адвокатів при Генеральному військовому суді. Отже, адвокати ще не були об'єднані в професійну спілку, вони вважалися урядовцями. Проте ці особи отримали право займатися і приватною практикою.

Популярність професії «юрист» на теренах Російської імперії, у тому числі й на українських землях, зростає з початком кодифікаційних робіт. В Україні діяли різні джерела права, зокрема правові норми, інкорпоровані з правових систем Литви, Польщі, Німеччини, Росії, у яких було досить складно розібратися. Юристи приводили законодавство відповідно до нових соціально-економічних і політичних умов, чим сприяли не лише подоланню протиріч у правовому розвитку Гетьманщини, а й усували конфлікти між різними суб'єктами суспільних відносин. Ця професія стала надзвичайно популярною, зростає престиж і значимість представників юридичної професії, від яких вимагали не тільки тлумачення, а й інших навичок, пов'язаних з упорядкуванням і систематизацією чинних правових норм.

У Росії займатися підготовкою професійних юристів почали лише з 1758 р. у Московському університеті, де був створений юридичний факультет. Викладали там запрошені професори з Європи, оскільки своїх спеціалістів у країні ще не було. В Україні осіб, причетних до юриспруденції, передусім суддів, готували монастирі Києва та Чернігова. Пізніше підготовкою юридичних кадрів займалися Харківський (засн. у 1804 р.) та Київський (засн. у 1835 р.) університети.

Водночас дослідники зазначають, що в Російській імперії до судової реформи 1864 р. серед суддів було дуже мало освічених людей. Це спричинено тим, що в законодавстві не були

встановлені вимоги навіть щодо загальної освіти, не кажучи вже про юридичну. Чимало суддів сприймали свою посаду як засіб отримання наживи і вимагали хабарів у всіх, хто звертався до суду.

Показовим є той факт, що навіть В. Панін, міністр юстиції імперії в 1841–1862 рр., змушений був через довірену особу дати хабаря одному з петербурзьких суддів, щоб нарешті розглянули справу його доньки.

На новий рівень російську юриспруденцію та професію юриста в XIX ст. вивели дві події: підготовка й видання Повного зібрання законів і Зводу законів Російської імперії та проведення судової реформи 1864 р. Цей період подарував історії покоління юристів, які сприяли розвитку юриспруденції як науки.

Судовими статутами були закладені якісно нові морально-правові вимоги до кандидатів на судові посади: неприпустимість учинення дій, що містять ознаки злочину, «непорочність у суспільній думці». Усі судді складали присягу, у якій божилися берегти вірність Його Імператорській Величності, свято виконувати закони імперії, судити за совістю, неупереджено, завжди пам'ятати про відповідальність перед Богом і законом. Судьями могли стати лише заможні особи чоловічої статі, які досягли 25-річного віку і мали вищу чи середню освіту, а за її відсутності, – стаж не менше трьох років у судовому відомстві.

Завданнями прокурорів залишалися нагляд за дотриманням законів, порушення кримінальних справ, участь у кримінальному і цивільному судочинстві. Прокурори репрезентували інтереси режиму і мали активно протидіяти всіляким спробам використати демократичні інститути судової реформи в інтересах революційного руху, що наростав. Концептуальною ідеєю реформи стало розуміння того, що справжнє

правосуддя не може бути без інституту адвокатури (або присяжних повірених, як він тоді називався). Як і в попередні роки, професійна етика забороняла їм представляти в суді інтереси їхніх родичів, а також розголошувати таємниці довірительів як під час ведення справи, так і після її закінчення. За навмисне порушення цієї норми присяжні повірені могли бути притягнуті до кримінальної відповідальності. Тоді ж були закладені підвалини моральних та етичних якостей, якими повинен був володіти адвокат – мужність, сміливість, наполегливість, чесність, достоїнство, професіоналізм. Саме повага й довіра з боку навколишніх забезпечували адвокату успіх у професійній діяльності та підняли престиж професії захисника.

Наприкінці XIX ст. в Росії почали створюватися юридичні професійні товариства, яких на початку XX ст. уже нараховувалося близько двадцяти. В Україні діяли Київське та Харківське юридичні товариства. Юристи різних регіонів шукали форми спілкування для обміну досвідом, обговорення дискусійних теоретичних і практичних проблем розвитку юриспруденції тощо. Їхнє прагнення було реалізовано в скликанні в 1875 р. першого з'їзду російських юристів. У роботі з'їзду брали участь викладачі юридичних факультетів університетів і ліцеїв, представники судової верстви, магістратури, прокуратури та адвокатури з багатьох міст країни. На з'їзді обговорювалися надзвичайно актуальні й найболючіші проблеми в російській юриспруденції. Попри важливість форуму, це був перший і останній з'їзд професійних юристів Російської імперії. Влада, яка сповідувала принципи поліцейської держави і була неспроможна оцінити значення подібних заходів, не бажала допустити широкий вияв громадської самоорганізації і заборонила проведення другого з'їзду професійних юристів.

На жаль, наприкінці 80-х – на початку 90-х рр. XIX ст. почалося відхилення від важливих принципів судової реформи, а служіння правосуддю деформувалось у важку і з великим матеріальним забезпеченням службу в судовому відомстві. Відповідно, знижувалися і морально-професійні вимоги до суддів. До них додавався низький рівень професійної підготовки в університетах.

На думку публіциста й політичного діяча початку XX ст. О. Ізгоева, який закінчив Новоросійський університет в Одесі, студенти Російської імперії прослуховували лекцій удвічі менше, ніж за кордоном. Із них тільки одиниці конспектували професорські лекції (чим викликали насмішки своїх колег), інші ж перемовлялися, читали книжки, газети. Учитися вони починали лише перед сесією, опрацьовуючи короткі, пристосовані до програми посібники. Таким чином, 95 % студентів закінчували навчання, навіть не переглянувши інших книг, крім підручників, що не давало змоги здобути фундаментальні, глибокі знання. Іспити ж ставали формальністю. Водночас саме в цей період були підготовлені десятки блискучих юристів. До того ж університети формували в студентів юридичних факультетів потребу брати участь у громадському житті суспільства.

Отже, юристи зазначеного періоду мали різний рівень особистісного потенціалу і діаметрально протилежні вектори спрямованості світогляду, соціально-психологічних настанов діяльності.

На західноукраїнських землях, які з кінця XVIII ст. опинилися в складі Австрійської імперії, також відбулися прогресивні зміни в юриспруденції. Зокрема, завдяки австрійській судовій реформі (1782 р.) сільські громади на українських землях дістали право мати адвокатів, так званих *«пленіпотентів»*. Вони складали присягу, у якій божилися вести справу «за совістю».

Під впливом революційних подій 1848–1849 рр. і переходом до дуалістичної монархії відбулися відповідні зміни й у судоустрою: замість станових утворилися територіальні й колегіальні суди, які відокремлювалися від адміністрації. Відтоді всі ланки юриспруденції почали обіймати особи, які мали належну освіту й займалися цим на професійній основі. Проголошувалися буржуазні принципи судочинства, зокрема гласність, самостійність і незалежність суддів. Суддею міг стати австрійський громадянин чоловічої статі, який мав вищу юридичну освіту і після трирічної практики успішно склав письмовий та усний судові екзамени. Вводився принцип незмінюваності суддів (довічно призначались імператором). Наразі українці допускалися до судової практики переважно в судах нижчих інстанцій. У ті роки почав формуватися й інститут державних обвинувачів. Вища державна прокуратура, створена у Львові (1855 р.), повинна була від імені держави вносити обвинувачення в територіальних судах, наглядати за дисциплінарними проступками судових чиновників і тюрмами. При Верховному судовому й касаційному трибуналі діяв генеральний прокурор, відповідно, при вищих крайових судах – старші прокурори, при окружних і повітових судах – державні прокурори та заступники державних прокурорів.

Наразі почалася і спеціалізація прокуратури. Так, у 1852 р. у Львові була створена Галицька фінансова прокуратура (її компетенція поширювалася і на територію Буковини), яка повинна була захищати матеріальні інтереси держави в судах усіх інстанцій. Для вступу на службу до фінансової прокуратури, крім знання юриспруденції, необхідно було скласти три державні іспити, визначені Міністерством фінансів.

У всіх коронних австрійських землях із 1850 р. при судах запроваджувався *нотаріат*. Починаючи з 1871 р., він почав діяти як окремий самостійний інститут: в округах чи краях створювалися нотаріальні колегії (нотаріальні палати). Нота-

ріуси призначалися міністром юстиції з осіб, які мали юридичну освіту, 4-річну практику, володіли крайовими мовами і склали відповідний теоретичний екзамен або мали ступінь доктора права. Необхідною умовою було також досягнення 24-річного віку.

Ще за часів освіченого абсолютизму, у 1781 р., в Галичині й Буковині була започаткована адвокатура. Рух за «повернення» свободи адвокатурі призвів до появи Постійного положення про адвокатуру (1868 р.), що діяло фактично до кінця існування Габсбурзької монархії. Для управління справами адвокатури у Львові, Станіславі та Чернівцях були створені адвокатські палати. Дисциплінарний нагляд за професійною діяльністю адвокатів здійснювала президія, що обиралась як орган самоуправління на три роки.

До адвокатів висувалися дуже високі вимоги. Крім вищої юридичної освіти й 7-річної практики, претенденти повинні були мати ступінь доктора права. Уводилися суди присяжних, на розгляд яких покладалися тяжкі злочини, політичні справи, а також питання про пресу.

Стрімке зростання освітнього рівня суспільства, збільшення запиту на інтелектуальну і кваліфіковану працю ставили в центр суспільної уваги нову освічену верству – інтелігенцію, яка поступово перебирала на себе функції еліти суспільства. Водночас в умовах політизації суспільства, появи нових конфліктів зростали й вимоги до самої інтелігенції. Освічена людина вже не обмежувалася лише виконанням професійних обов'язків, вона виявлялася втягнутою у вир громадського життя, ставала невід'ємною частиною внутрішнього світу суспільства. Юристи також почали відігравати помітну роль у житті суспільства. Деякі дослідники, щоб підкреслити це, навіть визначають період кінця ХІХ – початку ХХ ст. як «адвокатську добу» українського національного

руху. І дійсно, парламентська діяльність, місцеве самоврядування, участь у роботі політичних партій, національно-культурних, громадських та економічних товариств – це далеко не повний перелік сфер суспільної самоорганізації, де активну участь брали особи юридичної професії. Високоосвічені, а нерідко і творчі особистості, серед яких були М. Жученко (? – ? рр.), М. Гоняєв (1849–1891 рр.), О. Гольденвейзер (1855–1915 рр.), С. Зарудний (1821–1887 рр.), О. Кістяківський (1835–1885 рр.), Є. Олесницький (1860–1917 рр.) та ін. долучалися до суспільно-політичного життя Російської й Австро-Угорської імперій.

Серед громадськості утвердилася думка про зобов'язання адвоката перед своїм народом: брати участь у політичних акціях і протестах, здійснювати просвітницьку роботу, бути меценатом. Якщо адвокати «не відповідали» цим вимогам, то їх звинувачували в «невдячності» та відступництві від національних інтересів. Натомість адвокатське середовище тяжіло до корпоративної замкнутості й консерватизму, що неминуче призводило до виникнення низки суперечностей при поєднанні професійної та громадської (національної) діяльності. А пов'язаність адвокатів між собою етичними нормами, приписами, корпоративними правилами часто не давала змоги окремим особам розгорнути широку громадську діяльність.

У буремних **революційних подіях 1917–1921 рр.** в Україні активну участь брали і представники юридичної професії. Серед юристів зазначеного періоду були особистості, які, незважаючи на надзвичайно важкі часи, мали громадянську мужність залишатися чесними, відповідальними, принциповими. Харківський адвокат **М. Міхновський** (1873–1924 рр.) став не лише ідеологом і лідером українського руху кінця XIX – початку XX ст., одним із засновників першої політичної партії

у Наддніпрянщині – Революційної Української партії (РУП), лідером Української народної партії, а й організатором українського війська, ідеологом державної незалежності України.

Адвокат **К. Левицький** (1859–1941 рр.), один із найвищих значніших політичних діячів Галичини кінця ХІХ – першої половини ХХ ст., очолював Державний секретаріат ЗУНР.

Юрист-науковець **Ф. Тарановський** (1875–1936 рр.), один з організаторів юридичного факультету в Катеринославі, академік першого складу Української Академії наук відділення соціальних наук (1918 р.).

Український правознавець, доктор кримінального права, професор **М. Чубинський** (1871–1943 рр.) із травня до серпня 1918 р. був міністром судових справ в уряді гетьмана П. Скоропадського, з липня обіймав посаду міністра юстиції і водночас виконував обов'язки заступника голови Ради Міністрів.

4. Значення юристів за радянських часів. Професія юриста в незалежній Україні

У перші роки радянської влади існував класовий підхід при доборі кадрів у державні установи. Усі особи, які отримали вищу освіту до революції і посідали відповідальні посади в державному механізмі, вважалися «класово чужими елементами». Водночас брак професіоналів у правоохоронних органах та інших радянських організаціях спонукав владу звертатися за допомогою до так званих «старорежимних» правників. Юристи вважалися носіями важливих знань, а тому влада оголосила про їхню загальну мобілізацію «для потреб державного будівництва». У травні 1920 р. Раднарком РСФРР ухвалив постанову щодо обов'язкової реєстрації протягом трьох днів усіх осіб з юридичною освітою, які підлягали так званій трудовій мобілізації. Затримання з реєстрацією розцінювалося як дезертирство.

Водночас, розглядаючи право й суд як інструмент класової боротьби, для роботи в судових установах (народних судах) допускалися особи, які мали робітничо-селянське походження та належали до більшовицької партії. Юридична освіта була не обов'язковою.

Класовий принцип (соціальне походження) діяв і під час добору абітурієнтів до юридичних факультетів. Тому й особливістю формування кадрів професійних юристів також було дотримання класового підходу. Зменшилася і кількість навчальних закладів, де готували юристів. У 1933 р. дипломи юристів отримали лише 300 осіб. У радянські часи була заборонена юридична приватна практика, що призвело до руйнування так званої «буржуазної» адвокатури та її кращих традицій. Багато адвокатів було знищено фізично як представників ворожого пролетаріатові класу, інші опинилися в концтаборах, треті, що залишилися на волі, – позбавлені права виступати в судах, і лише небагатьом вдалося емігрувати за кордон. Чисельність адвокатів у Росії скоротилася з 13 тис. (у 1917 р.) до 650 осіб (у 1921 р.).

Згодом правозаступництво оголошувалося громадською функцією, під якою розумівся захист інтересів трудового народу. У ті роки до захисту підсудних у межах так званої трудової повинності притягалися юристи, які часто не мали необхідного рівня знань та кваліфікації, а тому такий захист, по суті, мав формальний характер. Не доводиться говорити про престиж адвокатів і в наступні роки, оскільки в державі потуралися принципи демократії, порушувалися права людини, законодавчі акти мали здебільшого декларативний характер. Натомість професійні юристи брали участь у державному управлінні. Таким чином, за своїм соціальним статусом вони почали належати до верстви управлінської інтелігенції.

Сьогодні професія юриста стала більш досконалою та багатограннішою. З огляду на зміст праці всіх сучасних юристів-практиків можна диференціювати на такі основні групи: *судді, прокурори, слідчі, юрисконсультанти, нотаріуси, адвокати тощо*. Окремо виділяють учених-юристів і викладачів права яких відносять, відповідно, до наукової чи педагогічної інтелігенції. Проте варто визнати, що між юристами-практиками, ученими та викладачами не існує суттєвих відмінностей, оскільки одна особа може бути як практикуючим юристом, так і викладачем відповідної галузі права. Їх усіх можна об'єднати одним терміном – правник.

У сучасному світі правнича професія стала надзвичайно популярною. Унаслідок розмаїття напрямів діяльності, у тому числі державних, з'явилися вузькопрофільні юристи, які спеціалізуються лише в одній галузі права, наприклад, у кримінального, цивільного, господарського тощо. Актуальними стали юридичні послуги з різних питань оподаткування та митного регулювання, зокрема корпоративного. Підвищення рівня міждержавних відносин вимагає знань і застосувань норм міжнародного права. Теоретичні основи права в сукупності з практичними навичками, знанням правових колізій надзвичайно затребувані на сучасному ринку праці.

Сьогодні в Україні професійні правники працюють як в державних, так і в приватних структурах; зросла кількість спеціалістів, які займаються приватною практикою. Професія правника стала надзвичайно популярною в нашій країні. Цьому сприяло й уведення 8 жовтня професійного свята знавців права та служителів закону. Учені припускають, що саме в цей день у 1016 р. Ярослав Мудрий видав збір законів «Руська правда», що згодом став правовою основою для розвитку централізованої держави Київська Русь.

Завдання до теми

1. Що означає термін «юрист»? _____

2. Хто такі софісти? Які їхні ідеї стають у нагоді для сучасних юристів? _____

3. Коли і за яких обставин знання щодо змісту законів стали доступними для всіх громадян? _____

4. Кого в Стародавньому Римі називали адвокатами та юрисконсультами? _____

5. Коли правотворча діяльність юристів отримала формальне визнання? _____

6. Коли відбулося оформлення юриспруденції як професії та як науки? _____

7. Хто такі легісти, каноністи, глосатори? _____

8. Чим юристи Середньовічної Європи відрізнялися від ораторів Стародавнього Риму? _____

9. Які обставини і коли спричинили потребу юристів об'єднуватись у корпорації? _____

10. Коли на українських землях з'явилися інститути професійних суддів та захисників? _____

11. Яку юридичну відповідальність адвокатам за зраду інтересів клієнтів установлювали Литовські статuti? _____

12. Чому в XVII–XVIII ст. захисники відігравали значну роль у суспільно-політичному житті Речі Посполитої, козацької України, Гетьманщини? _____

13. Якими спеціальними повноваженнями були наділені прокурори на українських землях, які входили до складу Російської імперії у XVIII ст.? _____

14. Які якості повинні бути притаманні суддям за гетьманськими універсалами XVIII ст.? _____

15. Які події вплинули на зростання престижу професії «юрист» у Російській імперії в XIX ст.? _____

16. Які вимоги до моральних та етичних якостей адвокатів і суддів висувало суспільство в XIX ст.? _____

17. Чому період кінця XIX – початку XX ст. називають «адвокатською добою» українського національного руху?

18. Які принципи під час добору юристів існували в різні періоди радянської доби? _____

19. На які основні групи поділяються юристи в сучасній Україні? _____

Контрольні питання

- Чому для юриста важлива навичка публічного виступу?
- Чому юристи вважаються елітою суспільства?
- Яка роль юристів у формуванні суспільної думки, громадянських інститутів?

Література: [1, С. 18–33; 2, С. 11–18; 3 С. 7–32].

Тема 3. Естетика та юрист

Мета: з'ясувати роль знань та розуміння естетики, мистецтва для сучасного юриста.

Короткі теоретичні відомості

1. Втілення прекрасного в естетиці та його розуміння юристом

Естетична культура правника тісно пов'язана з етичною. Естетична культура правника – це сукупність почуттів, знань, умінь та їхній безпосередній прояв у його поведінці, які відображають категорії краси та похідних від неї, наприклад, прекрасного в професійній поведінці правника. Категорія краси, попри своє оціночне забарвлення, водночас найбільш повно й гармонійно розкриває естетичний сенс правових явищ, відображає відповідно моральне задоволення, демонструє почуття певного «смаку».

До основних естетичних категорій відносять: гармонію і міру, прекрасне й потворне, піднесене й низьке, трагічне і комічне, драматичне, розуміння і зміст яких упродовж розвитку людства певною мірою відрізнялися і можуть змінюватися з розвитком суспільних відносин. При розкритті категорій естетики можна виділити як об'єктивну, так і суб'єктивну сторони сприйняття. Якщо об'єктивною стороною охоплюється насамперед наукове розуміння і мислення, то суб'єктивна сторона розкриває естетичні відчуття, смаки, оцінки, переживання, ідеї та ідеали. Ці категорії виступають певними мірилами більш широкого, узагальнюючого й основного для естетики – краси, і за їхньою допомогою можна оцінити прекрасне, хоча нерідко суб'єктивне сприйняття якогось явища чи дійсності може заважати об'єктивному їх оцінюванню.

Не слід об'єктивну й суб'єктивну сторони естетики плутати з об'єктивною (зовнішнім проявом) і суб'єктивною (внутрішньою) сторонами поведінки правника, тобто його сприйняттям естетичних категорій. Зовнішній прояв естетичної культури в поведінці юриста виражається: по-перше, як прояв і символ морального й доброго у праві загалом, краса і тісно пов'язані з нею категорії можуть проявлятися за своїми властивими їм закономірностями, зокрема, певним чином мати місце в запитах, інтересах, потребах, зручностях, комфорті й моральному задоволенні інших учасників правовідносин. Прикладами таких проявів можуть бути як здійснення правомірних дій на користь інших, так і відновлення порушених прав та обов'язків, компенсація шкоди потерпілому як прояв певної турботи, співчуття під час усвідомлення протиправної ситуації тощо; по-друге, естетика характеризується також зовнішніми проявами. Це насамперед вигляд правника, що втілюється у відповідному одязі (від носіння форменого, офісного одягу під час повсякденної роботи до дрес-коду на різноманітних професійних заходах та заходах корпоративного характеру), різних ділових атрибутах (від офісного приладдя до особистих предметів), виборі зачіски, культури мови (усної та писемної), комунікації з клієнтом, колегами, оформленні правових документів тощо. Цим також можуть охоплюватися естетичні правила щодо проведення різних юридичних процедур, пов'язаних із ними ритуалів та обрядів.

Завдання до теми

Завдання № 1. Заповнити таблицю «Юрист та мистецтво. Стилі мистецтва». Мінімум по 3 до кожного стилю, спираючись на платформу *Google Arts & Culture*.

Стилі мистецтва	Відомі мистецькі твори (автор, короткий опис зображеного, характеристика періоду)
Античне мистецтво	
Середні віки (Готика)	
Відродження Ренесанс, Маньєризм	
Новітні часи (Бароко, Рококо, Класицизм, Романтизм, Сентименталізм, Академізм, Реалізм)	
Модернізм (Імпресіонізм, Модерн, Постімпресіонізм, Символізм)	

Продовження таблиці

Стилі мистецтва	Відомі мистецькі твори (автор, короткий опис зображеного, характеристика періоду)
Стилі ХХ ст. (Кубізм, Сюрреалізм, Експресіонізм, Поп-арт, Концептуальне мистецтво, Ардеко, Стритарт, Постмодернізм)	

Завдання № 2. Описати картину «Свобода, що веде народ».

Автор	Стиль мистецтва	Трактування. Опис. Відчуття, емоції. Що зображено?

Контрольні питання

- Для чого сучасному юристу потрібно знати основні стилі мистецтва?
- Яким чином сприйняття художніх творів може допомогти під час формування особистості сучасного юриста?
- Чому елітарність юридичної професії передбачає формування знань про мистецтво?

Література: [1, С. 323–345; 3, С. 136–150].

Тема 4. Мораль та юрист

Мета: з'ясувати роль моралі під час формування особистості сучасного юриста.

Короткі теоретичні відомості

1. Моральна та етична культура юриста

Моральна та етична культура правника посідає центральне місце з-поміж інших видів професійної культури, оскільки саме вона найбільш яскраво відображає його соціальне становище в суспільстві. Нерідко саме моральну культуру асоціюють з обов'язковими стандартами професійної поведінки правника загалом, оскільки під нею розуміють моральні якості, норми поведінки, правила, кодекси, звичаї, заповіді тощо.

Професія правника належить до тих, які найбільш суворо регулюються мораллю – одним із найдавніших, найстабільніших та водночас найменш гнучким соціальним регулятором. Поряд із моральною культурою, а часто в нерозривній єдності з нею пов'язують етичну культуру юристів. У навчальній літературі існує навіть збірне поняття – морально-етична, інколи просто етична культура, а їхній зміст розкривається через поняття та основні елементи моралі.

Мораль – це сукупність моральних принципів, норм, сформованих у результаті почуттів, знань, потреб, переконань. Морально-етична культура доповнюється зовнішнім виразом, відображеним у вчинках людей, їхній моральній поведінці і відображає гармонійне поєднання внутрішніх переконань та їхніх зовнішніх проявів. Мораль належить до найбільш «стабільних» соціальних категорій, що притаманна більшості сфер людського життя, тому в процесі своєї еволюції зазнавала незначних змін. Упродовж тисячоліть основними її стандартами (нормами) виступали категорії добра і зла, чесності та справедливості, порядності, совісті, людяності, скромності у спілкуванні, гуманізму тощо.

Про етичну ж культуру прийнято говорити в контексті професійної діяльності людей й у зв'язку із цим формуванням певних етичних стандартів – правил поведінки, що відомі як **професійна етика**. Вона притаманна насамперед тим професіям, об'єктом яких виступає людина. Це пов'язане з розмаїттям і багатогранністю людської комунікації, неповторністю та нешаблонністю життєвих ситуацій, конфліктами, які слід вирішувати, тощо.

Таке регулювання отримало своє практичне закріплення навіть на нормативному рівні як доповнення до загальнообов'язкових правил поведінки. Тому морально-етична (етична) культура правника має подвійний характер. Нею охоплюються моральна складова як елемент загальної суспільної моралі та професійна діяльність правника як доповнення до нормативної складової такої діяльності.

2. Мораль та закон

Мораль пронизує усю правову матерію, чинне законодавство. Моральні засади закріплені як у законах нашої держави, так і в підзаконних нормативно-правових актах. Законодавство є досягненням загальнолюдської культури, утіленням

гуманістичного, ідеологічного, морального потенціалу народів. Законодавство покликане бути послідовним відображенням справжнього народовладдя, демократичних надбань людини.

Законодавчі органи держави в процесі законотворчості мають урахувати стан суспільної моралі, моральну культуру населення. Адже моральні основи є важливою складовою права, так як закони правової, соціальної, демократичної держави повинні бути справедливими та гуманними. Велику моральну цінність становлять собою основні права людини – юридичний вираз її свободи та гідності. Моральні основи сучасного українського законодавства припускають таку його побудову і практику його застосування, яка базується на нормах, принципах і вимогах моральності, моралі. Норми права, що не відповідають нормам моральності, сприймаються в суспільстві як несправедливі й тому є неефективними у правозастосовній (у тому числі правоохоронній) діяльності.

Моральні основи чинного законодавства проявляються в трьох напрямках: моральна свідомість, моральна діяльність, моральні відносини. *Моральна свідомість* супроводжується усвідомленням моральних цінностей і спонукає суб'єктів до вибору дозволених або заохочувальних законом варіантів поведінки, які в суспільстві визнаються моральними і справедливими. *Моральна діяльність* – це сукупність учинків, що відповідають моральним нормам і сприяють досягненню суспільно значущих результатів. *Моральні відносини* – це вид суспільних відносин, що виникають між людьми в процесі їхньої діяльності (у тому числі і в правозастосуванні). Мораль включена в різні види діяльності (економічну, політичну, трудову, сімейно-побутову, науково-пізнавальну тощо) і реалізується в них.

Аналізуючи законодавство нашої держави, можна підкреслити, що право України в різноманітних своїх проявах

демонструє вплив суспільної моралі та загальнолюдських цінностей. Правове регулювання в даному аспекті проявляється в тому, що законодавець наголошує на тому, що однією з підстав виникнення прав і обов'язків є завдання майнової та моральної шкоди іншій особі; поведінка суб'єктів правових відносин має відповідати моральним засадам суспільства; одним із способів захисту прав та інтересів судом є відшкодування моральної (немайнової) шкоди.

Моральні принципи, норми та цінності знайшли своє відображення у кримінальному, адміністративному, цивільному, сімейному, трудовому та інших галузях права України.

Моральні та правові норми, які постають різновидом соціальних норм знаходяться в тісному зв'язку і взаємодією з етичними нормами, правилами доброчесності. Юридична етика є складовою регулювання відносин у суспільстві, поєднує в собі теоретичні, нормативні положення. Юридична етика покликана вивчати сутність, функції, специфіку морально-професійних вимог до діяльності юриста. Етичні правила щодо окремих видів трудової діяльності, до яких суспільство висуває підвищені вимоги, також передбачені положеннями окремих законів та підзаконних нормативно-правових актів (наприклад, щодо суддів, прокурорів, адвокатів).

Завдання до теми

Завдання № 1. Написати декілька коротких тез щодо «Основних деонтологічних ідей Джеремі Бентама в його праці «Деонтологія, або наука про мораль».

Теза 1 _____

Теза 2 _____

Теза 3 _____

Теза 4 _____

Контрольні питання

- Чому моральність має бути в сучасного юриста?
- Яке співвідношення моралі та справедливості?
- Чи завжди закон є справедливим?
- Чому мораль має бути в суспільстві?
- Яка роль моралі під час роботи юриста?

Література: [1, С. 210–271; 2, С. 19–57; 3, 173–181].

Тема 5. Релігія та юрист

Мета: сформувати у студентів уміння обґрунтовувати основні положення релігійних систем Світу незалежно від їх особистої конфесійної приналежності; сформувати вміння застосовувати одержані знання під час вирішення професійних завдань, розробки правових документів щодо релігії

і церкви та сформувати вміння вдаватися до діалогу та співробітництва між невіруючими й вірянами різних конфесій як засобу досягнення консенсусу, громадянської злагоди в суспільстві.

Короткі теоретичні відомості

1. Світові релігії

Релігія є комплексом вірувань і практичних дій, за допомогою яких люди спілкуються чи намагаються спілкуватися з реальністю, що лежить за межами досвіду. Віра в надприродне, нез'ясоване, сакральне – головна ознака релігії. Предметом релігійної віри є щось таке, що існує «по той бік» звичайного світу, виходить за межі існуючої реальності. Віра не підлягає, на думку вірян, емпіричній перевірці, не включається в загальну систему раціонального пізнання і практики. Найчастіше вирізняють такі соціальні функції релігії: 1) компенсаторну; 2) комунікативну; 3) світоглядну; 4) регулятивну; 5) культурну; 6) охоронну.

Структура релігії надзвичайно складна. У різноманітних школах на перший план висувуються різні структуроутворюючі елементи релігії. Можна виділити наступні основні елементи релігії: релігійну свідомість, культ, релігійні організації.

Буддизм – найбільш стародавня зі світових релігій. Він виник в Індії у VI ст. до н. е.

Легенда про Сіддхартху Гаутаму. Основи буддистського віровчення викладено в першій бенареській проповіді. Насамперед, це вчення про чотири благородні істини: 1) життя сповнене страждань; 2) жадова життя (у писанні це називається багатозначним словом «авідья», що може бути перекладено і як «бажання», і як «пристрасть», і як «неуцтво», «незнання») є причиною страждань; 3) припинення цієї жадоби припиняє страдання; 4) існує шлях, рухаючись яким, можливо

позбутися страждань. Це так званий «благородний восьмирічний шлях».

Питання про так званий «атеїзм» Будди. Притча про стрілу. Основні поняття буддійського віровчення: сансара, карма, майя, нірвана.

На кінець I століття н. е. в буддизмі виник новий напрямок – махаяна («широка колісниця», «широкий шлях спасіння»), який протиставив себе попередньому буддизму – хінаїні («вузька колісниця», «вузький шлях спасіння»). Важливе місце в махаяні посідає вчення про бодхісатв. Бодхісатва – людина, яка заслужила перехід у нірвану, але свідомо залишилася на землі, щоб власним прикладом допомагати людям у досягненні просвітлення. Ваджраяна («алмазна колісниця») – течія, що склалася на основі махаяни в VII–XIV століттях у Тибеті. Чань(дзен)-буддизм. Саторі. Коани.

Християнство виникло в I столітті н. е. в Палестині, яка входила до складу Римської імперії. Християнство ввібрало особливості різних релігій насамперед іудаїзму. Саме з іудаїзму християнство запозичило ідею про єдиного всемогутнього Бога і його посланця – Месію, що покликаний установа Царство Боже.

Засновником християнства вважається Ісус Христос. Від часу його народження починається в західному літочисленні наша ера, його шанують як Боголюдину всі сучасні християнські конфесії. Отже, для християн Христос є однією з іпостасей Святої Трійці – Богом Сином. Що стосується релігійознавства як світської дисципліни, то серед фахівців до цього часу триває дискусія відносно історичності Ісуса Христа. Частина дослідників вважають Ісуса Христа цілком легендарною, міфічною постаттю; інші схиляються до того, що Ісус – реальна історична фігура: іудейський проповідник, можливо з кола есеїв, якого було страчено за часів імператора Тиберія.

Пильний аналіз історичних джерел і деяких фрагментів Євангелій схиляє більшість сучасних дослідників до останньої точки зору.

Священною книгою християнства є Біблія, причому християни визнають як Старий Заповіт, так і Новий Заповіт (при цьому власне християнськими за змістом є книги Нового Заповіту). До Нового Заповіту входять чотири Євангелія (грец. «блага вість»): від Матвія, від Марка, від Луки, від Іоанна, Діяння апостолів, 21 Послання апостолів та Одкровення Іоанна Богослова.

Земний шлях Христа. Жертовна смерть – спокутування людських гріхів. Воскресіння. Християнська мораль. Нагорна проповідь.

Доля християнства в Римській імперії. Міланський едикт. Нікейський собор. Символ віри.

Православ'я. Стрижнем християнства є віра в Ісуса Христа як сина Божого і спасителя. Згідно з догматом боговтілення в Христі з'єдналися божественна й людська природи. Він з волі Бога Отця зійшов з небес, народився від Святого Духа і Діви Марії і став Боголюдиною. Центральним догматом християнства є догмат спокути. Відповідно до нього Христос прийшов на землю, щоб своєю хресною смертю спокутувати первородний гріх і подолати духовну прірву, що утворилася після гріхопадіння людини. Серед інших важливих християнських догматів слід назвати догмат воскресіння Христа, у якому Церква бачить прообраз майбутнього воскресіння всіх мертвих.

Таїнства. За вченням Церкви, таїнство – священна дія, за допомогою якої віруючому передається Божа благодать. У православ'ї визнається сім таїнств: хрещення, миропомазання, покаяння, причащення, шлюб, маслосвяття і священство.

Церковна ієрархія складається з трьох ступенів: дияконства, пресвітерства та єпископства. Окрім того, духовенство поділяється на біле (жонаті) і чорне (чернече).

Богослужіння. Невід'ємною частиною життя віруючих є молитва. Молитва – це звернення до сакральних (священих) сил (Бога, святих, ангелів), за допомогою якого особа чи група осіб прагне встановити з ними зв'язок. Молитва є неодмінним атрибутом богослужінь. Православна служба Божа поділяється на добову, тижневу й річну. Добове коло богослужінь включає в себе вечірню, повечір'я, полуночницю, ранню, часи та літургію. У річному богослужбовому колі більш детально відображається церковна історія. Певні дні року присвячуються Ісусу Христу, Богородиці, іконам Божої Матері, святим тощо. До найважливіших із них відносяться Великдень і так звані дванадесять свята: Різдво Христове, Хрещення Господнє, Стрітення Господнє, Вхід Господній в Єрусалим, Вознесіння, День Святої Трійці, або П'ятидесятниця, Преображення Господнє, Воздвиження Хреста Господня, Різдво Богородиці, Введення в храм Богородиці, Благовіщення Богородиці, Успіння Богородиці.

Католицизм (від грец. «католікос» – «загальний», «всесвітній») є найбільшою християнською конфесією. Він розповсюджений переважно в Західній Європі та Латинській Америці.

Як і православ'я, католицизм ґрунтується на Священному Писанні та Священному Переказі. Як і православ'я, католицизм визнає рятівну силу церкви, культ святих і мучеників, іконовшанування. Основними особливостями католицизму, які відрізняють його від інших християнських конфесій, є такі: 1. Догмат філіюкве (від латин. *filioque* – «і від сина») – учення про сходження Святого Духа не тільки від Бога Отця, але й від Бога Сина. Це головна догматична відмінність католи-

цизму від православ'я. 2. Учення про «надналежні заслуги» святих перед Богом. Ці заслуги становлять ніби скарбницю, якою церква може розпоряджатися на свій розсуд. На основі цього вчення в пізньому Середньовіччі та в епоху Відродження побутувала практика індульгенцій – папських грамот про відпущення гріхів. 3. Догмат про чистилище, де грішні душі очищуються в полум'ї. Строк перебування в чистилищі може бути скорочений молитвами церкви. 4. Догмати про непорочне зачаття Діви Марії (прийнятий 1854 р.) і про її тілесне вознесення на небо (прийнятий 1950 р.). 5. Догмат про непогрішимість папи у справах віри (прийнятий 1870 р.). Більш точним є розуміння цього догмата як безпомилковість папи, коли він говорить «ex cathedra» (тобто, коли він говорить з кафедри про богословські питання).

Канонічні особливості католицизму, що відрізняють його від православ'я та протестантизму, такі: celibat усього духовництва, недопущення виходу з духовного звання, інститут кардиналів, першість пап, непорушність шлюбу. Обрядові особливості католицизму такі: хрещення скропленням; миропомазання під час конфірмації над повнолітніми (у православ'ї над немовлятами); причастя мирян лише хлібом (останнім часом у католицизмі дозволено причащати мирян хлібом і вином); для причащання використовують прісний хліб (у православ'ї – квасний); хресне знамення від лівого плеча до правого п'ятьма пальцями; музичний супровід богослужіння.

Велике значення для долі сучасного католицизму мав II Ватиканський собор (1962–1965 рр.), який скликав папа Іоанн XXIII (Анжело Ронкаллі). Реформи, які провів Собор, зробили католицизм більш привабливим для сучасної людини, пристосували цю конфесію до реалій сьогодення.

Основними реформами II Ватиканського собору були такі нововведення. 1. Визнання свободи совісті, яка корениться

в самій природі особистості. 2. Визнання можливості діалогу з інакомислячими, у тому числі – з представниками лівих суспільних рухів, з атеїстами тощо. 3. Концепція католицького екуменізму: незважаючи на те, що вся повнота істини перебуває в католицькій церкві, необхідно поважати інші конфесії, як християнські, так і нехристиянські. Що стосується християнських конфесій, то Собор визнав доцільність братського діалогу з ними, сумісних молитов тощо. 4. Спрощення богослужіння, у тому числі богослужбового вбрання та культових предметів. 5. Адаптація богослужіння до національних традицій, зокрема дозвіл на богослужіння національними мовами. 6. Дозвіл на причащення мирян як хлібом, так і вином. 7. Після завершення роботи Собору, але, безсумнівно, унаслідок його роботи був скасований сумнозвісний папський індекс заборонених книг (9 квітня 1966 р.).

Протестантизм виник у Німеччині в XVI столітті. Започаткував цей рух августинський монах Мартин Лютер (1483–1546 рр.) Основні принципи протестантизму:

1. Спасіння особистою вірою у спокутуючу жертву Христа. Добрі справи, пожертвування на користь церкви не мають істотного значення. 2. Принцип загального священства. Рятівна сила церкви заперечується. Стверджується пряме спілкування віруючого з Богом. 3. Опора виключно на Біблію. Визнання Священного Писання єдиним авторитетом у справах віри. 4. Принцип «дешевої церкви»: визнання тільки двох обрядів – хрещення і причастя, які діють не автоматично, а силою віри. У більшості протестантських конфесій хрещення проводиться в повнолітньому віці. У протестантизмі заперечується іконовшанування, культ святих, целібат духівництва. 5. Учення про божественне передвизначення: Бог споконвічно прирік одні душі до спасіння, а інші до загибелі.

Людина не в змозі змінити приречення. Знаком Божої благодаті є успіх у світських справах, у тому числі матеріальне процвітання. У сучасних суспільних науках досить поширеною є точка зору на протестантизм, яку виклав видатний німецький соціолог Макс Вебер у роботі «Протестантська етика та дух капіталізму». Згідно з Вебером, саме протестантський світогляд виявився духовним підґрунтям становлення та розвитку капіталістичних суспільно-економічних відносин. 6. Протестантизм тією чи іншою мірою поділяє загальнохристиянські уявлення про троїчність Бога, про безсмертя душі, про рай і пекло (учення про чистилище відкидається).

Центральне місце в протестантському богослужінні посідає проповідь. Богослужіння здійснюється рідною мовою. Громади утворюються за демократичним принципом (рівність мирян і духівництва, виборність духівництва, звітність і т. ін.).

Протестантизм поділяється на велику кількість напрямків. До протестантизму відносяться лютеранство (Німеччина, країни Скандинавії), цвингліанство й кальвінізм (Швейцарія та Нідерланди), анабаптизм, менонітство (Німеччина, Нідерланди), англіканство (Англія), пресвітеріанство (Шотландія). До пізнього протестантизму належать течії, більшість з яких виникли в США: баптисти, методисти, квакери, адвентисти, свідки Єгови, п'ятидесятники та інші.

Іслам (араб., букв. – віддання себе [Богові]) – остання авраамічна монотеїстична світова релігія. Засновником ісламу є Мухаммед (Мухаммад) (571–632) – пророк і посланець. Іслам визнає й інших пророків, але Мухаммад вважається останнім із них. Святим Письмом мусульман є Коран (араб. «Ал-куран» – «читання вголос», «повчання»). Згідно з мусульманською традицією, Коран був послідовно посланий Аллахом Мухаммеду через ангела Джабраїла (Гавриїла) протягом майже 23 років.

Догматика базується на наступних принципах:

1. Віра в єдиного Бога Аллаха. 2. Віра в ангелів. 3. Віра в усі книги Божі. 4. Віра в усіх посланців Бога. 5. Віра в кінець світу і страшний суд. 6. Віра в приречення. Для ісламу характерним є крайній фаталізм. Уважається, що у світі не існує нічого, що не залежить від волі Аллаха; кожній людині визначено свою долю, яку не можна змінити.

Дин – культова практика й сукупність релігійних обов'язків мусульманина. Він включає в себе п'ять основних обов'язкових положень – «стовпів» релігії. 1. Сповідання – вимовлення та визнання істинності шахади, тобто формули: «Немає бога, крім Аллаха, а Мухаммед – пророк і посланець Аллаха». 2. Щоденна п'ятиразова молитва («салат», «намаз»). Той, хто молиться, повинен здійснити обмивання та звернутися в бік Мекки. Молитва складається зі славослов'я на честь Аллаха. 3. Дотримання посту (у місяці Рамадан). Протягом цього місяця від світанку до заходу сонця не можна їсти, пити, розважатися. Від посту звільняються мандрівники, воїни під час битв і походів, вагітні жінки, жінки, які годують немовлят, а також хворі. 4. Обов'язковий податок на користь бідних (зак'ят). Від зак'яту відрізняється добровільна милостиня – «садака». 5. Паломництво до Мекки – «хадж».

Дещо особно серед принципів ісламу стоїть «священна війна» («джихад» – букв. «зусилля»). Це багатозначне поняття, яке вміщує в себе як збройну боротьбу з невірними, так і війну віруючого з власною недосконалістю (так званий «джихад серця»). За легендою, Пророк говорив: «Ми повернулися з малого джихаду, щоб приступити до джихаду великого». Тут під «малим» джихадом мається на увазі війна з невірними, під «великим» – духовне вдосконалення.

Шаріат є релігійно-етичною основою мусульманського права – фікха. Шаріат включає в себе норми, які регулюють

порядок виконання релігійних обов'язків (ібадат), і норми, які регулюють характер взаємин мусульман (муамалат).

Дві основні течії ісламу – суннізм і шиїзм – виникли в результаті розколу мусульманської громади з питання про верховну владу в період громадянської війни 657 р. між четвертим праведним халіфом Алі (двоюридний брат, вихованець і зять пророка Мухтаммеда) і його суперником Муавією. Суфізм. Салафіти (ваххабіти).

Ісламський фундаменталізм. Ідеологічною основою терористичних ісламських організацій є ісламський фундаменталізм. Дослідники вважають, що соціальною базою релігійного фундаменталізму є переважно незатребувані ринком високоосвічені спеціалісти, більшість із котрих молодь. Існує також думка, що ісламський фундаменталізм процвітає в економічно бідних, неблагополучних країнах, до того ж соціальна конфліктність у тій чи іншій країні сприяє успіху фундаменталістських ідей.

2. Релігійне життя України: історія і сучасність

Етнічна релігія українців еволюціонувала від первинних форм анімізму, фетишизму, тотемізму, магії, ушанування духів, політеїзму до формування ієрархічного пантеону богів з верховним богом на чолі (Перун – для князя і дружини, Велес – для ремісників, мешканців Подолу).

Далі було вже було особисте хрещення князя Володимира в 988 р. і хрещення киян у водах Дніпра за його розпорядженням. Прийняття Київською Руссю християнства стало стимулом потужних змін у соціально-політичному, культурно-естетичному житті Києво-Руської держави і у світогляді її громадян.

Після навали Батия і падіння Києва у 1240 р. центр державного життя перемістився до Галицько-Волинського князівства, яке протягом ще 100 років підтримувало традиції

Київської Русі, у тому числі й у релігійній сфері. Однак кафедра митрополита Київського перебувала не в Галичині, а на півночі: у 1299 р. з міркувань безпеки митрополит Київський і всієї Русі переїхав до Володимира-на-Клязьмі, а його наступник у 1325 р. – до Москви.

У 1569 р. відбулася Люблінська унія, об'єднання Польського і Литовського князівств (включаючи належні йому землі колишньої Київської Русі) у державу Річ Посполиту. Об'єднання передбачало наявність одного короля, єдиного органу управління – сейму і сенату і, можливо, єдину релігію.

Ці та інші фактори стали причинами найважливішої події в релігійному житті наших земель тих років – рішення єпископів Київської православної митрополії Володимиро-Волинського Іпатія Потія, Луцького Кирила Терлецького, а також самого митрополита Київського Михайла Рогози про об'єднання з римсько-католицькою церквою. Основними умовами об'єднання було збереження східно-християнського літургійного обряду та наявність поряд з ченцями також білого (тобто одруженого) духовенства. Акт про приєднання був підписаний у 1595 р., а затверджений на Соборі в Бресті в 1596 р. та отримав назву Берестейської унії.

Підписання Берестейської унії призвело до виникнення ще однієї церкви – Української греко-католицької. Від Римсько-католицької церкви її відрізняє православна літургійна обрядовість, наявність одруженого священства, богослужіння рідною мовою. Від Православної церкви вона відрізняється фундаментальніше: визнанням авторитету папи Римського як єдиного глави християн і спадкоємця апостола Петра, визнанням низки католицьких догматів (про непогрішимість папи в питаннях віри, філікве, про непорочне зачаття Діви Марії тощо), обряд причастя на прісному хлібі і т. ін.

Загалом політика абсолютизації та уніфікації церковного життя нівелювала особливості і традиції української церкви, що склалися в попередні століття.

З приходом до влади більшовики за кілька місяців створили цілу низку законів, спрямованих проти Російської православної церкви (РПЦ) як могутньої опори царату. Більшовицький уряд відокремив церкву від держави та школу від церкви, що законодавчо було закріплено Декретом від 23 січня 1918 року та Радянською конституцією.

Новий курс радянської політики спричинив зміни в законодавчо-правовій основі державно-церковних відносин. Антицерковна війна перейшла в нову фазу. Великих втрат церква зазнала в 1932–1933 рр., коли в Україні стався голодомор, улаштований кремлівською верхівкою, що зітнув життя чотирьох мільйонів селян. Таким чином було значно підірвано соціальну базу церкви на селі.

Ствердження тоталітарної системи супроводжувалося посиленням репресивних акцій. У другій половині 30-х років репресії набули жахливих розмірів. Кривавий терор було розв'язано проти всіх верств населення, апогей якого настав у 1937–1938 рр. У надрах НКВС фабрикувалися сотні тисяч справ як на старих більшовиків-ленінців, партійну та радянську еліту, командний склад Червоної Армії, так і на звичайних робітників, селян, службовців тощо. Дійсно, що за таких обставин духівництву й активним вірянам не вдалось уникнути покарання. Режим не жалів нікого: ані православних, ані католиків, ані протестантів, ані іудеїв, ані мусульман.

У вересні 1943 року Сталін після зустрічі з патріаршим місцеблюстителем митрополитом Сергієм (Страгородським), митрополитом Ленінградським Олексієм (Симанським) і митрополитом Київським Миколаєм (Ярушевичем) дозволив церкві скликати Собор, обрати свого патріарха, відновити

діяльність духовних закладів і видання духовної літератури тощо. Тоді ж, у вересні, патріархом РПЦ став Сергій (Страгородський).

Чергову хвилю антирелігійної кампанії в СРСР розпочав М. Хрущов. Влада знову спробувала адміністративно-силовими заходами викоренити в СРСР релігію. Сигнал до атаки пролунав 7 липня 1954 року, коли ЦК КПРС прийняв постанову «Про значні недоліки в науково-атеїстичній пропаганді й заходи її покращання».

Курс на нормалізацію державно-церковних відносин радянське керівництво взяло в 1988 році. Атеїстична політика в СРСР зазнала повного краху. 1 жовтня 1990 р. було прийнято Закон СРСР «Про свободу совісті та релігійні організації». Аналогічний закон було ухвалено Верховною Радою УРСР 23 квітня 1991 року. Стаття 13 Закону України закріпила за релігійними організаціями права юридичної особи. Велике значення мало положення, яке містилось у ст. 6, яка хоч і не скасовувала принципу відокремлення школи від церкви, але надавала можливість організовувати релігійне навчання дітей.

Вища церковна влада РПЦ у 1990 році, щоб запобігти відокремленню православної церкви в Україні, надала Українському екзархату адміністративну автономію, водночас зберігши канонічну залежність Української православної церкви від Московського патріархату. У листопаді 1991 року на Помісному Соборі УПЦ було прийнято Звернення до патріарха Московського і всієї Русі Алексія II про надання Українській православній церкві автокефалії, яке підписали всі архієреї УПЦ. Боячись втратити контроль над парафіями України, керівництво РПЦ вирішує усунути митрополита Філарета з Київської кафедри. У травні 1992 р. в Харкові відбувся Собор, у роботі якого взяли участь 18 із 20 українських єпис-

копів. На ньому було обрано нового предстоятеля УПЦ митрополита Володимира (Сабодана).

Митрополит Філарет, який не визнав рішення Харківського Собору, улітку 1992 року пішов на зближення з УАПЦ. Об'єднання частини УПЦ, яку очолював митрополит Філарет, і УАПЦ, що підтримувала єпископа Антонія (Масенди-ча), в Українську православну церкву Київського патріархату (УПЦ КП) відбулося 25 червня. Головою церкви обрали Мстислава (Скрипника) без узгодження з ним. Коли Мстислав помер, патріархом УПЦ КП став Володимир (Романюк). А з жовтня 1995 року після його смерті церкву очолює патріарх Філарет. Частина кліру УАПЦ не погодилася з рішеннями Об'єднавчого Собору і не підпорядкувалася УПЦ КП.

Отримання Томосу Українською православною церквою. Другою за кількістю громад після УПЦ є Українська греко-католицька церква (УГКЦ). В Українській державі швидко поширюються протестантські організації. За останні десять років майже вдвічі зросла кількість громад Римсько-католицької церкви. Мають тенденцію до зростання мусульманські громади. Іудаїзм в Україні представлений вісьмома течіями (Об'єднання хасидів Хабад Любавич, Об'єднання іудейських релігійних організацій, релігійні громади прогресивного іудаїзму та ін.).

Останнім часом в Україні з'явилася ціла низка новітніх релігійних течій, або так званих нетрадиційних релігій.

3. Правові аспекти взаємовідносин церкви і держави

Усі правовідносини, пов'язані зі свободою совісті та діяльністю релігійних організацій в Україні, регулюються українським законодавством, яке складається з відповідних норм Конституції України, Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» та виданих відповідно до них інших законодавчих актів. Положення про релігійні права, що увійшли

до Конституції України, вироблялися з урахуванням міжнародних правових стандартів. Стаття 35 Конституції України відповідає ст. 18 Загальної декларації прав людини, ст. 18 Міжнародного пакту про громадянські й політичні права, ст. 9 Конвенції з прав людини та основних свобод, а також Декларації про ліквідацію всіх форм нетерпимості й дискримінації на основі релігії або переконань.

Дія ст. 35 Конституції забезпечується Законом України «Про свободу совісті та релігійні організації», ухваленим 23 квітня 1991 р. з наступними змінами і доповненнями. Законодавство України надає право на свободу світогляду й віросповідання кожній людині. Це право означає свободу мати, приймати і змінювати релігію або переконання за своїм вибором і свободу одноособово чи колективно сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти релігійні культу й ритуальні обряди, відкрито виражати й вільно поширювати свої релігійні або атеїстичні переконання.

Відповідно до законодавства України державна система освіти має світський характер. Школа відокремлена від релігійних організацій (ст. 35 Конституції України).

У нормах українського законодавства було закріплено термін «релігійна організація». До релігійних організацій в Україні відносяться релігійні громади, управління і центри, монастирі, релігійні братства, місіонерські товариства (місії), духовні навчальні заклади, а також об'єднання, що складаються з вищезазначених релігійних організацій.

Церква зацікавлена в духовному служінні у війську та правоохоронних органах України. Стаття 21 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» зобов'язує командування військових частин дозволяти військово-службовцям брати участь у богослужінні й виконанні релігійних обрядів.

Законодавство України передбачає надання певних прав призовникам за релігійними мотивами. Закон України «Про загальний військовий обов'язок і військову службу» від 25 червня 1992 р. дозволяє звільнення від призову на строкову військову службу в мирний час осіб, які мають духовний сан і штатну посаду в одній із зареєстрованих релігійних конфесій (ст. 18 цього закону), а також одну відстрочку від призову студентам, які навчаються у всіх духовних навчальних закладах, на весь період навчання (ст. 17).

Стаття 35 Конституції України дозволяє громадянам проходити альтернативну службу, якщо виконання військового обов'язку суперечить їхнім релігійним переконанням. Альтернативна служба – це служба, яка запроваджується замість проходження строкової військової служби і має на меті виконання обов'язку перед суспільством.

Організаційно-правові засади невійськової служби визначають Закон України «Про альтернативну (невійськову) службу» від 12 грудня 1991 р., Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про альтернативну (невійськову) службу», постанова Кабінету Міністрів України від 10 листопада 1999 р. «Про затвердження нормативно-правових актів щодо застосування Закону України «Про альтернативну (невійськову) службу».

Завдання до теми

Завдання № 1. Поміркуйте, чи можна стверджувати, що релігія й атеїзм є діалектично пов'язаними протилежними сторонами єдиного процесу розвитку духовної культури суспільства.

Завдання № 2. Чи можна вважати релігію в сучасному світі однією з основних сил, що формує суспільні настрої та мобілізує людей? _____

Завдання № 3. Чи поділяєте ви точку зору, що суперечка атеїста та віруючого, стосовно існування Бога, навряд чи коли буде вирішена? Обґрунтуйте свою позицію.

Завдання № 4. Заповніть таблицю на основі матеріалів інтернет-видань, «прикладі проявів релігійного екстремізму в сучасному світі». Запропонуйте шляхи їх подолання.

Країна	Назва виду релігійного екстремізму та суть	Шляхи подолання

Завдання № 5. Поміркуйте, чи можна вважати толкінізм новою релігією. Аргументуйте свою позицію.

Завдання № 6. На вибір одне зі списку:

А. Поміркуйте, чи відповідають істинності наступні судження: «усі мусульмани – екстремісти, усі екстремісти – мусульмани». Які стереотипи панують у суспільстві?

Б. Історія джихаду. Джихад серця – як шлях морального самовдосконалення в ісламі.

В. 95 тез Мартіна Лютера – критичний погляд католика на практику своєї церкви, яка запізнилася з внутрішніми реформами.

Г. Чи можна вважати іконовшанування проявом фетишизму в християнстві? У чому криється протиріччя? Ознайомтеся з позиціями основних християнських конфесій.

Д. Ознайомтеся з буддійськими притчами. Проаналізуйте переваги такої форми проповіді релігійного вчення.

Контрольні питання

- Яка роль релігії під час роботи юристом?
- Як можна застосовувати знання про релігії у практиці сучасного юриста?
- Чому релігійна обізнаність є обов'язковою ознакою елітарності юридичної професії?

Література: [1, С. 74–76; 3, С. 136–150; 40, С. 12–15].

Змістовий модуль 2

ПРОФЕСІЇ ЮРИДИЧНОГО СПРЯМУВАННЯ

Вправа № 1. МОЇ КРИТЕРІЇ ВИБОРУ ЮРИДИЧНОЇ ПРОФЕСІЇ

Перед тобою перелік критеріїв, які впливають на вибір юридичної професії. Подивись на критерії з точки зору того, що важливо для тебе в майбутній роботі юристом. Познач у таблиці ті критерії, які для тебе: найважливіші, дуже важливі, важливі, не такі важливі. У таблиці можеш зазначити тільки номер зі списку критеріїв.

Критерії:

1. Престижність
2. Гнучкий графік
3. Можливість віддаленої роботи
4. Творча робота
5. Визнання
6. Гарна оплата
7. Задоволення від роботи
8. Кар'єрна перспектива
9. Затребуваність на ринку праці
10. Закордонні поїздки
11. _____
12. _____

13. _____

14. _____

15. _____

Найважливіші	Дуже важливі
Важливі	Не такі важливі

Тема 6. Професія юрисконсульта

Мета: з'ясувати особливості становлення в професії юрисконсульта.

Короткі теоретичні відомості

1. Компетентність юрисконсульта

Юрисконсульт є затребуваною професією, яка є актуальною для багатьох підприємств / установ / організацій України. Правовим підґрунтям для цієї професії є їх Посадова інструкція, Загальне положення про юридичну службу міністерства, іншого органу виконавчої влади, державного підприємства, установи та організації 2008 року.

Відповідно, юрисконсульт працює в Юридичній службі / Юридичному відділі підприємства / установи / організації. Основним завданням Юридичної служби / Юридичного відділу є організація правової роботи, спрямованої на правильне застосування, неухильне дотримання та запобігання невиконанню вимог законодавства, інших нормативних актів підприємством / установою / організацією, їх керівниками та працівниками під час виконання покладених на них завдань і функціональних обов'язків, а також представлення інтересів таких підприємств / установ / організацій у судах.

Загальне положення про Юридичну службу, містить перелік компетентностей Юридичної служби. Так, Юридична служба підприємства відповідно до покладених на неї завдань: 1) забезпечує правильне застосування на підприємстві нормативно-правових актів та інших документів, подає керівникові пропозиції щодо вирішення правових питань, пов'язаних з діяльністю підприємства; 2) розробляє та бере участь у розробленні проєктів актів та інших документів з питань діяльності підприємства; 3) проводить юридичну експертизу проєктів актів та інших документів, підготовлених структурними підрозділами підприємства, погоджує (візує) їх за наявності віз керівників зацікавлених структурних підрозділів або осіб, які їх заміщують. У разі виявлення невідповідності проєкту акта чи іншого документа вимогам законодавства подає зацікавленому структурному підрозділу вмотивовані пропозиції щодо приведення його у відповідність із законодавством; 4) проводить разом із структурними підрозділами підприємства роботу з перегляду згідно з її компетенцією актів та інших документів з метою приведення їх у відповідність із законодавством; 5) інформує керівника підприємства про необхідність вжиття заходів для внесення змін до актів та інших документів, визнання їх такими, що втратили чинність, або

скасування; 6) організовує роботу, пов'язану з укладенням договорів (контрактів), бере участь у їх підготовці та здійсненні контролю за виконанням, дає правову оцінку проектам таких договорів (контрактів). Проекти договорів (контрактів) погоджуються (візуються) Юридичною службою за наявності віз керівників зацікавлених структурних підрозділів або осіб, що їх заміщують; 7) бере участь у забезпеченні захисту майнових прав і законних інтересів підприємства в разі невиконання чи неналежного виконання договірних зобов'язань; 8) організовує претензійну та позовну роботу, проводить аналіз її результатів; 9) здійснює контроль за дотриманням структурними підрозділами встановленого на підприємстві порядку висування і розгляду претензій; 10) сприяє своєчасному вжиттю заходів щодо усунення порушень, зазначених у судових рішеннях, відповідних документах правоохоронних і контролюючих органів; 11) подає керівникові підприємства: пропозиції щодо удосконалення правового забезпечення діяльності підприємства; висновки стосовно правомірності списання матеріальних цінностей, дебіторської заборгованості, непродуктивних витрат та правову оцінку фактам нестач, крадіжок, безгосподарності, випуску недоброякісної продукції, псування майна; 12) розглядає матеріали про відшкодування матеріальної шкоди за рахунок винних осіб, що готуються відповідними структурними підрозділами на основі економіко-правового аналізу даних бухгалтерського обліку і статистичної звітності, інших документів фінансово-господарської діяльності підприємства та матеріалів перевірок, проведених правоохоронними й контролюючими органами; 13) разом із зацікавленими структурними підрозділами підприємства бере участь у підготовці заходів щодо зміцнення трудової дисципліни, забезпечення охорони праці на виробництві; 14) надає правову допомогу працівникам підприємства, які потребують соціального захисту; 15) забезпечує

правильне застосування норм трудового, житлового, пенсійного та іншого законодавства, що стосуються прав і законних інтересів працівників підприємства, подає пропозиції керівникові підприємства щодо поновлення порушених прав; 16) веде облік актів законодавства і міжнародних договорів України, забезпечує підтримання їх у контрольному стані та зберігання; 17) збирає інформацію про офіційне оприлюднення актів законодавства в друкованих виданнях; 18) організовує і проводить роботу, спрямовану на підвищення рівня правових знань працівників підприємства, роз'яснює практику застосування законодавства, надає консультації з правових питань; 19) надає правову допомогу в процесі створення, освоєння та впровадження науково-технічних розроблень, новітніх технологій, а також у здійсненні заходів щодо поліпшення якості продукції, робіт, послуг.

Зі свого боку в Посадових інструкціях юрисконсульта, у залежності від типу підприємства / установи / організації – можуть деталізуватися, уточнюватися деякі із них. Так, провідний юрисконсульт на підприємстві відповідно до Типової Посадової інструкції має **право**:

- уживати дії для запобігання та усунення випадків будь-яких порушень або невідповідностей;
- отримувати всі передбачені законодавством соціальні гарантії;
- вимагати сприяння у виконанні своїх посадових обов'язків і здійсненні прав;
- вимагати створення організаційно-технічних умов, необхідних для виконання посадових обов'язків та надання необхідного обладнання та інвентарю;
- знайомитися з проектами документів, що стосуються його діяльності;

– запитувати й отримувати документи, матеріали та інформацію, необхідні для виконання своїх посадових обов'язків і розпоряджень керівництва;

– підвищувати свою професійну кваліфікацію;

– повідомляти про виявлені в процесі своєї діяльності порушення і невідповідності та вносити пропозиції щодо їх усунення;

– ознайомлюватися з документами, що визначають права та обов'язки за обійманою посадою, критерії оцінки якості виконання посадових обов'язків.

Посадові **обов'язки** провідного юрисконсульта на підприємстві/установі/організації:

– Розроблює або бере участь у розробленні документів правового характеру.

– Здійснює методичне керівництво правовою роботою на підприємстві, надає правову допомогу структурним підрозділам і громадським організаціям, бере участь у підготовці обґрунтованих відповідей у разі відхилення претензій.

– Готує за участю інших підрозділів підприємства матеріали про розкрадання, розтрати, нестачі, випуск недоброякісної, нестандартної і некомплектної продукції, порушенні екологічного законодавства та про інші правопорушення для подання їх до арбітражних, слідчих і судових органів, здійснює облік і зберігання судових і арбітражних справ, які перебувають у виконанні або закінчені судочинством.

– Бере участь у розробленні і виконанні заходів для зміцнення господарського розрахунку, договірної, фінансової і трудової дисципліни, забезпечення зберігання власності підприємства.

– Проводить вивчення, аналіз і узагальнення результатів розгляду претензій судових та арбітражних справ, а також вивчає практику укладення і виконання договорів з метою

розроблення відповідних пропозицій для усунення виявлених недоліків і поліпшення господарсько-фінансової діяльності підприємства.

– Відповідно до заданого порядку оформляє матеріали щодо притягнення працівників до дисциплінарної і матеріальної відповідальності.

– Бере участь у роботі з укладення господарських договорів, підготовки висновків про їх юридичну обґрунтованість, розробленні умов колективних договорів, а також розгляді питань про дебіторську і кредиторську заборгованість.

– Контролює своєчасність подання довідок, розрахунків, пояснень та інших матеріалів для підготовки відповідей на претензії.

– Готує разом з іншими підрозділами пропозиції про зміну чинних або відміну тих наказів, що втратили чинність, та інших нормативних актів, які були видані на підприємстві.

– Веде довідково-інформаційну роботу з питань законодавства і нормативних актів, застосовуючи технічні засоби, а також облік чинного законодавства та інших нормативних актів, робить позначки про їх скасування, зміни та доповнення.

– Бере участь у підготовці висновків щодо правових питань, які виникають у діяльності підприємства, проєктів нормативних актів, які надходять на відгук, а також у розробленні пропозицій для удосконалення діяльності підприємства.

– Проводить роботу з правової пропаганди, ознайомлює посадових осіб підприємства з нормативними актами, які стосуються їх діяльності, а також із змінами в чинному законодавстві.

– Дає довідки і консультації працівникам підприємства про сучасне чинне законодавство, а також висновки з організаційно-правових та інших юридичних питань, надає допомогу з оформлення документів і актів майново-правового характеру.

– Знає, розуміє і застосовує чинні нормативні документи, що стосуються його діяльності.

– Знає і виконує вимоги нормативних актів про охорону праці та навколишнього середовища, дотримується норм, методів і прийомів безпечного виконання робіт.

2. Шлях до професії юрисконсульта

На посаду юрисконсульта зазвичай призначається особа, яка має вищу юридичну освіту та досвід роботи від 1 року на аналогічній посаді. Але в Юридичній службі існують посади на яких може бути запропонована робота помічника для студентів юрфаку старших курсів.

Вимоги до таких юрисконсультів-початківців можуть різнитися в залежності від категорії підприємства / організації / установи. Так, юрисконсульт повинен знати:

- Нормативно – правову базу, яка регламентує господарську діяльність підприємств.

- Структуру та компетенцію державних органів, органів місцевого самоврядування, судів.

- Повинен вільно орієнтуватися в основних галузях права (цивільному, підприємницькому, адміністративному, трудовому, податковому, банківському, кримінальному тощо).

- Порядок укладання та оформлення договорів.

- Правила складання позовних заяв, апеляцій, касаційних скарг, договорів, протоколів розбіжностей до них, юридичних довідок.

- Надання усних і письмових юридичних консультацій.

- Порядок ведення переговорів з клієнтами.

- Етику ділового спілкування.

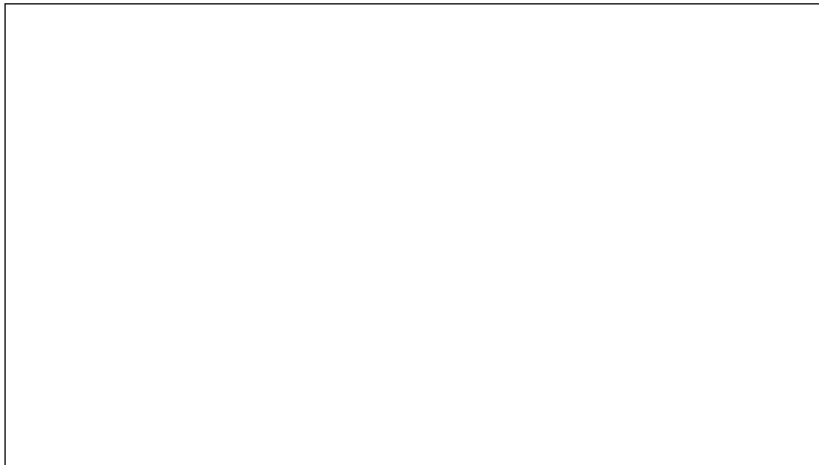
- Правила роботи з документами, основи діловодства, порядок систематизації та ведення правової документації з використанням сучасних інформаційних технологій.

Завдання до теми

Завдання № 1. Скласти схему «Необхідні якості для професії юрисконсульт».

Юрисконсульт

Завдання № 2. Скласти схему «Шлях до професії юрисконсульта».

Завдання № 3. Знайти в мережі Інтернет інформацію щодо професійного життєпису юрисконсульта та скласти схему «Перспективи: кар'єрна сходинка юрисконсульта».

Завдання № 4. Провести аналітику. На сайтах **work.ua**, **rabota.ua** та інших платформах з пошуку роботи знайти актуальні вакансії юрисконсультів / юристів / помічників та заповнити таблицю. Знайти мінімум п'ять вакансій.

Назва вакансії. Регіон	Вимоги до претендента	Обов'язки	Умови праці	Оплата праці

Продовження таблиці

Назва вакансії. Регіон	Вимоги до претендента	Обов'язки	Умови праці	Оплата праці

Контрольні питання

- Як виглядає повсякденна робота юрисконсультом?
- Чому юрисконсульт повинен бути завжди на боці підприємства на якому працює?
- Які є переваги в цій професії для юриста-початківця?
- Де можна набути досвід юрисконсульта?

Література: [1, С. 385–390; 2, С. 92–94; 17].

Тема 7. Професія адвокат

Мета: з'ясувати особливості становлення в професії адвоката.

Короткі теоретичні відомості

1. Компетентність адвоката

Існування професії адвоката, нормативно закріплено в Конституції та Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». **Адвокат** – фізична особа, яка здійснює адвокатську діяльність, тобто незалежну професійну діяльність щодо захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги клієнту.

Під час здійснення адвокатської діяльності адвокат має **право** вчиняти будь-які дії, не заборонені законом, правилами адвокатської етики та договором про надання правової допомоги, необхідні для належного виконання договору про надання правової допомоги, зокрема:

1) звертатися з адвокатськими запитами, у тому числі щодо отримання копій документів, до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, підприємств, установ, організацій, громадських об'єднань, а також до фізичних осіб (за згодою таких фізичних осіб);

2) представляти і захищати права, свободи та інтереси фізичних осіб, права та інтереси юридичних осіб у суді, органах державної влади та органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форми власності, громадських об'єднаннях, перед громадянами, посадовими і службовими особами, до повноважень яких належить вирішення відповідних питань в Україні та за її межами;

3) ознайомлюватися на підприємствах, в установах і організаціях з необхідними для адвокатської діяльності документами та матеріалами, крім тих, що містять інформацію з обмеженим доступом;

4) складати заяви, скарги, клопотання, інші правові документи та подавати їх у встановленому законом порядку;

5) доповідати клопотання та скарги на прийомі в посадових і службових осіб та відповідно до закону одержувати від них письмові мотивовані відповіді на ці клопотання і скарги;

6) бути присутнім під час розгляду своїх клопотань і скарг на засіданнях колегіальних органів та давати пояснення щодо суті клопотань і скарг;

7) збирати відомості про факти, які можуть бути використані як докази, в установленому законом порядку запитувати, отримувати й вилучати речі, документи, їх копії, ознайомлюватися з ними та опитувати осіб за їх згодою;

8) застосовувати технічні засоби, у тому числі для копіювання матеріалів справи, у якій адвокат здійснює захист, представництво або надає інші види правової допомоги, фіксувати процесуальні дії, у яких він бере участь, а також хід судового засідання в порядку, передбаченому законом;

9) посвідчувати копії документів у справах, які він веде, крім випадків, якщо законом встановлено інший обов'язковий спосіб посвідчення копій документів;

10) одержувати письмові висновки фахівців, експертів з питань, що потребують спеціальних знань;

11) користуватися іншими правами, передбаченими законодавством.

Поряд з правами адвоката існують і його професійні **обов'язки**, серед яких:

1) дотримуватися присяги адвоката України та правил адвокатської етики;

2) на вимогу клієнта надати звіт про виконання договору щодо надання правової допомоги;

3) невідкладно повідомляти клієнта про виникнення конфлікту інтересів;

4) підвищувати свій професійний рівень;

5) виконувати рішення органів адвокатського самоврядування;

6) виконувати інші обов'язки, передбачені законодавством та договором про надання правової допомоги.

2. Шлях до професії

Відповідно до законодавства України, адвокатом може бути фізична особа, яка:

1) має повну вищу юридичну освіту (_____);

2) володіє державною мовою;

3) має стаж роботи в галузі права не менше __ років (_____);

4) склала кваліфікаційний іспит;

5) пройшла стажування в адвоката протягом __ місяців (крім випадків, установлених цим Законом);

6) склала присягу адвоката України;

7) отримала Свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю.

Зі свого боку **не може бути** адвокатом особа, яка:

– має непогашену чи незняту судимість за вчинення тяжкого, особливо тяжкого злочину, а також нетяжкого злочину, за який призначено покарання у виді позбавлення волі;

– визнана судом недієздатною чи обмежено дієздатною;

– позбавлена права на заняття адвокатською діяльністю, – протягом двох років з дня прийняття рішення про припинення права на заняття адвокатською діяльністю;

– звільнена з посади судді, прокурора, слідчого, дізнавача, нотаріуса, з державної служби або служби в органах

місцевого самоврядування за порушення присяги, учинення _____ правопорушення, – протягом трьох років з дня такого звільнення.

Адвокат може мати помічників з числа осіб, які мають повну вищу юридичну освіту. Помічники адвоката працюють на підставі трудового договору (контракту), укладеного з таким адвокатом. Саме робота як помічник адвоката буде вважатися підставою для пропуску вимоги щодо стажування. Тобто така особа одразу може після іспиту скласти присягу. Діяльність помічників адвоката регулюється *Положенням про помічника адвоката*.

Завдання до теми

Завдання № 1. Занести в таблицю «Приклади рекламних оголошень адвокатів, які суперечать ст. 13 Правил адвокатської етики» (мінімум 4).

Назва заборони	Приклад реклами
Містить оціночні характеристики відносно адвоката	

Продовження таблиці

Назва заборони	Приклад реклами

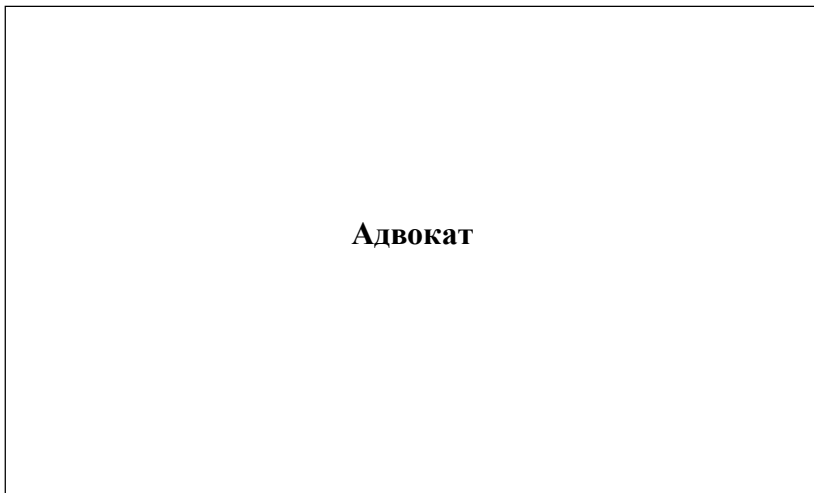
Завдання № 2. Заповнити таблицю «Основні принципи адвокатської етики». Таблицю слід заповнювати, спираючись на Правила адвокатської етики 2017 року.

Назва принципу	Тлумачення

Продовження таблиці

Назва принципу	Тлумачення

Завдання № 3. Скласти схему «Необхідні якості для професії адвоката».

Адвокат

Завдання № 4. Скласти схему «Шлях до професії адвоката».

Завдання № 5. Знайти в мережі Інтернет інформацію щодо професійного життєпису відомого українського адвоката та скласти схему «Перспективи: кар'єрна сходинка адвоката».

Завдання № 6. Провести аналітику. На сайтах **work.ua**, **rabota.ua** та інших платформах з пошуку роботи знайти актуальні вакансії помічників адвокатів та заповнити таблицю. Знайти мінімум п'ять вакансій.

Назва вакансії. Регіон	Вимоги до претендента	Обов'язки	Умови праці	Оплата праці

Продовження таблиці

Назва вакансії. Регіон	Вимоги до претендента	Обов'язки	Умови праці	Оплата праці

Контрольні питання

- Як виглядає повсякденна робота адвоката?
- Чому існує система адвокатського самоврядування?
- Які є переваги в цій професії для юриста-початківця?
- Де можна набути досвід роботи адвокатом?

Література: [1, С. 367–377; 2, С. 75–83; 5; 10; 15].

Тема 8. Професія суддя

Мета: з'ясувати особливості становлення в професії суддя.

Короткі теоретичні відомості

1. Компетентність судді

Законодавчим підґрунтям існування професії судді є Конституція України, Закон України «Про судоустрій та статус суддів».

Суддя – це посадова особа, яка здійснює правосуддя на засадах верховенства права, забезпечує кожному право на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод, гарантованих Конституцією і законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Права судді, пов'язані зі здійсненням правосуддя, до них відносять наступні:

- 1) брати участь у суддівському самоврядуванні;
- 2) утворювати громадські об'єднання та брати участь у них з метою захисту своїх прав та інтересів, підвищення професійного рівня;
- 3) бути членом національних або міжнародних асоціацій та інших організацій, що мають за мету захист інтересів суддів, утвердження авторитету судової влади в суспільстві або розвиток юридичної професії та науки;
- 4) підвищувати свій професійний рівень та проходити з цією метою відповідну підготовку.

Окрім прав, законодавство України визначає основні **обов'язки** судді, серед яких:

- 1) додержуватися присяги;
- 2) справедливо, безсторонньо та своєчасно розглядати й вирішувати судові справи відповідно до закону з дотриманням засад і правил судочинства;

3) дотримуватися правил суддівської етики, у тому числі виявляти та підтримувати високі стандарти поведінки в будь-якій діяльності з метою укріплення суспільної довіри до суду, забезпечення впевненості суспільства в чесності та непідкупності суддів;

4) подавати декларацію доброчесності судді та декларацію родинних зв'язків судді;

5) виявляти повагу до учасників процесу;

6) не розголошувати відомості, які становлять таємницю, що охороняється законом, у тому числі таємницю нарадчої кімнати й закритого судового засідання;

7) виконувати вимоги та дотримуватися обмежень, установлених законодавством у сфері запобігання корупції;

8) подавати декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування;

9) систематично розвивати професійні навички (уміння), підтримувати свою кваліфікацію на належному рівні, необхідному для виконання повноважень у суді, де він обіймає посаду;

10) звертатися з повідомленням про втручання в його діяльність як судді щодо здійснення правосуддя до Вищої ради правосуддя та до Генерального прокурора впродовж п'яти днів після того, як йому стало відомо про таке втручання;

11) підтверджувати законність джерела походження майна у зв'язку з проходженням кваліфікаційного оцінювання або в порядку дисциплінарного провадження щодо судді, якщо обставини, що можуть мати наслідком притягнення судді до дисциплінарної відповідальності, викликають сумнів у законності джерела походження майна або доброчесності поведінки судді;

12) проходити підготовку в Національній школі суддів України не менше ніж раз на три роки.

2. Шлях до професії

Щодо судді доречно буде сказати, що його чи її професійний шлях бере свій початок задовго до того, коли він чи вона одягає мантию і нагрудний знак. Таке твердження буде однаково і шляхетним, і прагматичним. Річ у тім, що фах судді – єдиний, вимоги до якого закріплені в Конституції. На посаду судді може бути призначений:

- громадянин України;
- не молодший ____ та не старший _____ років;
- має вищу юридичну освіту (_____);
- стаж професійної діяльності у сфері права щонайменше _____ років (_____);
- є компетентним, добросовісним;
- володіє державною мовою.

Звичайно, відповідаючи цим критеріям, можна не виявити бажання стати суддею, але не можна претендувати на зайняття суддівської посади, не відповідаючи їм.

Конституція та закон далі скеровують нас до розуміння загальнолюдських та професійних вимог до судді крізь призму суддівських обов'язків. Судді під час здійснення правосуддя повинні бути незалежними і підкорятися лише закону, про що вони присягають, вступаючи на посаду судді, а також повинні керуватися принципом верховенства права, чесно і сумлінно виконувати обов'язки судді, дотримуватися морально-етичних принципів поведінки судді, не вчиняти дій, що поплюють звання судді та принижують авторитет судової влади. Вочевидь, усвідомлення цих вимог та розуміння їх змістового наповнення не може зійти на суддю в момент складення присяги. Для того щоб дотримуватись обов'язків і зобов'язань судді, людина повинна бути обізнана із природою і значенням усіх цих цінностей упродовж свого освітнього і життєвого шляху та поділяти ці цінності задовго до того, як претендувати на суддівську посаду.

Суддя повинен надзвичайно досконало володіти теоретичною базою знань про доктрини та принципи, орієнтуватися в законодавстві. На посаду судді повинна претендувати людина, яка не просто отримала юридичну освіту, а юридичну освіту із найвищими оцінками, або людина, яка здобула науковий ступінь.

Добір та призначення на посаду судді здійснюється в порядку, визначеному Законом, та включає в себе 15 стадій (ст. 70).

Завдання до теми

Завдання № 1. Скласти схему «Порядок призначення на посаду судді місцевого суду».

Завдання № 2. Заповнити таблицю «Основні вимоги до позасудової поведінки судді». *Таблицю слід заповнювати, спираючись на Кодекс суддівської етики 2013 року.*

Назва вимоги	Тлумачення

Завдання № 3. Заповнити таблицю «Оплата праці судді місцевого суду (Миколаїв) зі стажем роботи 6 років».

Вступ до юридичної спеціальності

Посадовий оклад	
Доплати (регіональний коефіцієнт, вигула років)	
Разом	

Завдання № 4. Заповнити таблицю «Необхідні якості, цінності та пріоритети судді» (мінімум 10). *Таблицю слід заповнювати, спираючись на посібник «Бути суддею» 2015 року.*

Назва	Тлумачення

Продовження таблиці

Назва	Тлумачення

Завдання № 5. Заповнити таблицю «Навички судді у процесі». *Таблицю слід заповнювати, спираючись на посібник «Бути суддею» 2015 року.*

Назва	Тлумачення

Продовження таблиці

Назва	Тлумачення

Контрольні питання

- Як виглядає повсякденна робота судді?
- Які є переваги в цій професії для юриста-початківця?
- Де можна набути досвід роботи суддею?

Література: [1, С. 349–355; 2, С. 58–61; 7].

Тема 9. Професія прокурор

Мета: з'ясувати особливості становлення в професії прокурора.

Короткі теоретичні відомості

1. Компетентність прокурора

Діяльність прокурорів в Україні регулюється Конституцією України, Законом України «Про прокуратуру» та низкою інших законодавчих актів, які уточнюють повноваження та специфіку роботи прокурорів у певних сферах. Якщо говорити про визначення «**прокурор**», то воно є збірним поняттям, яке об'єднує 19 прокурорських посад на кшталт: прокурор окружної прокуратури, прокурор обласної прокуратури, Генеральний прокурор та інші.

Тобто прокурори в Україні мають єдиний статус незалежно від місця прокуратури в системі прокуратури України чи адміністративної посади, яку прокурор обіймає в прокуратурі.

Стаття _____ Конституції визначає загальну компетенцію прокурорів в Україні, щодо здійснення:

- 1) підтримання публічного обвинувачення в суді;
- 2) організації і процесуального керівництва досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляду за негласними та іншими слідчими й розшуковими діями органів правопорядку;
- 3) представництва інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом.

Зі свого боку ЗУ «Про прокуратуру» деталізує права та обов'язки прокурорів в Україні, Так, прокурор має **право**:

- брати участь у прокурорському самоврядуванні для вирішення питань внутрішньої діяльності прокуратури;
- бути членом професійних спілок, утворювати громадські організації та брати в них участь з метою захисту своїх прав та інтересів, підвищення свого професійного рівня.

Прокурор зобов'язаний:

- удосконалювати свій професійний рівень та з цією метою підвищувати кваліфікацію;
- періодично проходити підготовку у _____ ;
- неухильно додержуватися присяги прокурора. За порушення присяги прокурор несе відповідальність, передбачену законом;
- виявляти повагу до осіб під час здійснення своїх повноважень;
- не розголошувати відомості, які становлять таємницю, що охороняється законом;
- діяти лише на підставі, у межах та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України;

– додержуватися правил прокурорської етики, зокрема не допускати поведінки, яка дискредитує його як представника прокуратури та може зашкодити авторитету прокуратури;

– щорічно проходити _____.

2. Шлях до професії

Закон України «Про прокуратуру», містить вимоги та порядок добору на посаду прокурора. Знову таки ж, як і з визначенням, вимоги залежать від категорії бажаної посади.

Прокурором окружної прокуратури може бути особа, яка:

– є громадянином України;

– має вищу юридичну освіту (_____);

– має стаж роботи в галузі права не менше ____ років (_____);

– володіє державною мовою.

Прокурором обласної прокуратури може бути особа, яка:

– є громадянином України;

– має вищу юридичну освіту;

– має стаж роботи в галузі права не менше ____ років;

– володіє державною мовою.

Прокурором Офісу Генерального прокурора може бути особа, яка:

– є громадянином України;

– має вищу юридичну освіту;

– має стаж роботи в галузі права не менше ____ років.

Прокурором Спеціалізованої антикорупційної прокуратури може бути особа, яка:

– має вищу юридичну освіту;

– має стаж роботи в галузі права не менше ____ років;

– володіє державною мовою.

Зі свого боку законодавство України передбачає випадки, коли особа не може бути призначена на посаду прокурора:

1) визнана судом обмежено дієздатною або недієздатною;

2) має захворювання, що перешкоджає виконанню обов'язків прокурора;

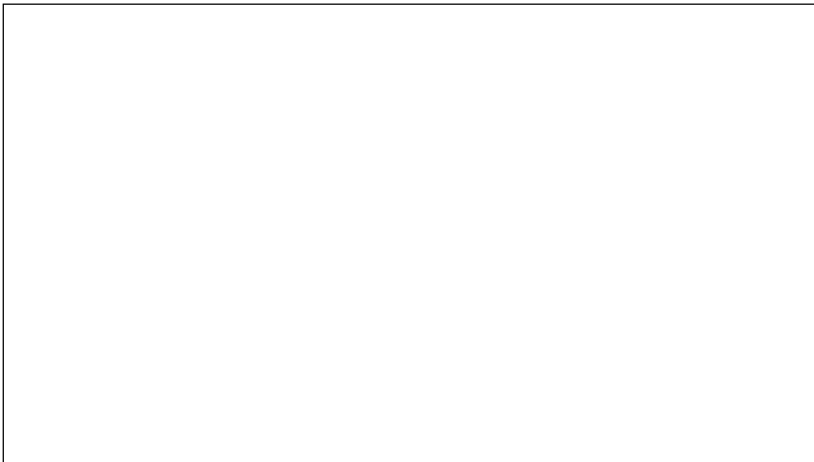
3) має незняту чи непогашену судимість або на яку накладалося адміністративне стягнення за вчинення правопорушення, пов'язаного з корупцією.

Перебування на посаді прокурора несумісне з обійманням посади в будь-якому органі державної влади, іншому державному органі, органі місцевого самоврядування та з представницьким мандатом на державних виборних посадах.

Вимоги щодо несумісності не поширюються на участь прокурорів у діяльності виборних органів релігійних та громадських організацій. На прокурора поширюються обмеження щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності, визначені Законом України «Про запобігання корупції». Прокурор не може належати до політичної партії, брати участь у політичних акціях, мітингах, страйках.

Завдання до теми

Завдання № 1. Скласти схему «Порядок призначення на посаду прокурора».

Завдання № 2. Заповнити таблицю «Основні вимоги до професійної поведінки прокурора». *Таблиці слід заповнювати, спираючись на Кодекс професійної етики та поведінки прокурорів 2017 року.*

Основні вимоги до професійної поведінки прокурора	
Назва вимоги	Тлумачення

Продовження таблиці

Основні вимоги до професійної поведінки прокурора	
Назва вимоги	Тлумачення

Завдання № 3. Заповнити таблицю «Основні вимоги до позаслужбової поведінки прокурора та взаємовідносин».

Назва вимоги	Тлумачення
Взаємовідносини із засобами масової інформації	
Взаємовідносини з громадянами	

Завдання № 4. Заповнити таблицю «Оплата праці прокурора окружної прокуратури зі стажем роботи 6 років».

Посадовий оклад	
Премії	
Надбавки	
Разом	

Завдання № 5. Скласти схему «Необхідні якості для професії прокурор».

Прокурор

Контрольні питання

- Як виглядає повсякденна робота прокурора?
- Які є переваги в цій професії для юриста-початківця?
- Де можна набути досвід роботи прокурором?

Література: [1, С. 356–359; 2, С. 65–69; 9].

Тема 10. Професія нотаріус

Мета: з'ясувати особливості становлення в професії нотаріуса.

Короткі теоретичні відомості

1. Компетентність нотаріуса

Діяльність нотаріусів в Україні регулюється Законом «Про нотаріат» від 02.09.1993 р. та низкою підзаконних нормативно-правових актів. Так, відповідно до ст. 3 **нотаріус** – це уповноважена державою фізична особа, яка здійснює нотаріальну діяльність у державній нотаріальній конторі, державному нотаріальному архіві або незалежну професійну нотаріальну діяльність, зокрема посвідчує права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняє інші нотаріальні дії, передбачені законом, з метою надання їм юридичної вірогідності.

Нотаріус має право:

1) витребувати від фізичних та юридичних осіб відомості та документи, необхідні для вчинення нотаріальних дій;

2) одержувати плату за надання додаткових послуг правового та технічного характеру, які не пов'язані із учинюваними нотаріальними діями, плату за вчинення інших дій, покладених на них відповідно до закону, а також за вчинення приватними нотаріусами нотаріальних дій;

3) складати проекти документів, виготовляти копії документів та виписки з них, а також давати роз'яснення з питань учинення нотаріальних дій і консультації правового характеру. Чинним законодавством нотаріусу можуть бути надані й інші права.

Законодавство України покладає на нотаріуса певні зобов'язання, серед яких:

1) здійснювати свої професійні обов'язки відповідно до законодавства про нотаріат і складеної присяги, дотримуватися правил професійної етики;

2) сприяти фізичним та юридичним особам у здійсненні їх прав та захисті законних інтересів, роз'яснювати права й обов'язки, попереджати про наслідки вчинюваних нотаріальних дій для того, щоб юридична необізнаність не могла бути використана їм на шкоду;

3) зберігати в таємниці відомості, одержані ним у зв'язку з учиненням нотаріальних дій;

4) відмовляти у вчиненні нотаріальної дії в разі її невідповідності законодавству України або міжнародним договорам;

5) _____;

6) дбайливо ставитися до документів нотаріального діловодства та архіву нотаріуса, не допускати їх пошкодження чи знищення;

7) надавати документи, інформацію і пояснення на вимогу Міністерства юстиції України, його територіальних органів під час здійснення ними повноважень щодо контролю за організацією діяльності та виконанням нотаріусами правил нотаріального діловодства;

8) постійно підвищувати свій професійний рівень;

9) виконувати інші обов'язки, передбачені законом.

Під час роботи до нотаріуса застосовуються певні обмеження, наприклад: забороняється використовувати свої повноваження з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки чи пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб; забороняється займатися підприємницькою, адвокатською діяльністю, бути засновником адвокатських об'єднань, перебувати на державній службі або службі в органах місцевого самоврядування, у штаті інших юридичних осіб, а також виконувати іншу оплачувану роботу, крім викладацької, наукової і творчої діяльності, а також діяльності в професійному самоврядуванні нотаріусів.

Нотаріус може запросити на умовах трудового договору помічника нотаріуса.

2. Шлях до професії

Законодавство України визначає, що нотаріусом може бути особа:

- яка є громадянином України;
- якій присуджено ступінь вищої юридичної освіти не нижче магістра;
- яка володіє державною мовою відповідно до рівня, визначеного Законом України «Про забезпечення функціонування української мови як державної»;
- яка має стаж роботи у сфері права не менш як ____ років, з них помічником нотаріуса або консультантом державної нотаріальної контори – не менш як ____ роки;
- яка склала кваліфікаційний іспит;
- яка отримала свідоцтво про право на зайняття нотаріальною діяльністю.

Не може бути нотаріусом особа, яка має судимість за вчинення злочину, якщо така судимість не погашена або не знята у встановленому законом порядку (крім реабілітованої особи), особа, дієздатність якої обмежена, або особа, визнана недієздатною.

Завдання до теми

Завдання № 1. Скласти таблицю-порівняння «Робота державним нотаріусом vs робота приватним нотаріусом», зазначаючи критерії порівняння (мінімум 3).

Приватний нотаріус	Державний нотаріус
Критерій порівняння 1:	

Продовження таблиці

Приватний нотаріус	Державний нотаріус
Критерій порівняння 2:	
Критерій порівняння 3:	

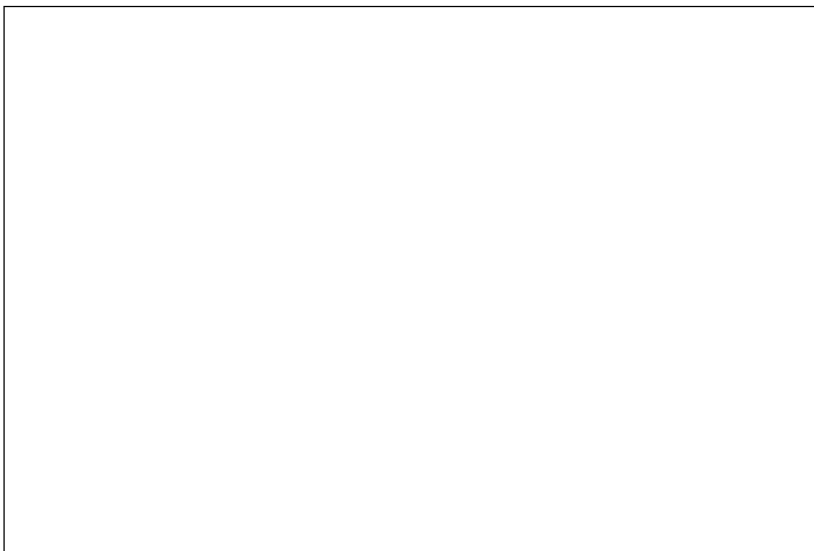
Завдання № 2. Скласти схему «Необхідні якості для професії нотаріус».

Нотаріус

Завдання № 3. Скласти схему «Шлях до професії нотаріус».

Завдання № 4. Знайти в мережі Інтернет інформацію щодо професійного життєпису відомого українського нотаріуса та скласти схему «Перспективи: кар'єрна сходинка нотаріуса».

Завдання № 5. Провести аналітику. На сайтах **work.ua**, **rabota.ua** та інших платформах з пошуку роботи знайти актуальні вакансії помічників нотаріусів та заповнити таблицю. Знайти мінімум п'ять вакансій.

Назва вакансії. Регіон	Вимоги до претендента	Обов'язки	Умови праці	Оплата праці

Контрольні питання

- Як виглядає повсякденна робота нотаріуса?
- Які є переваги в цій професії для юриста-початківця?
- Де можна набути досвід роботи нотаріусом?

Література: [1, С. 378–384; 2, С. 84–91; 11].

Тема 11. Професія приватний виконавець

Мета: з'ясувати особливості становлення в професії приватного виконавця в сучасній Україні.

Короткі теоретичні відомості

1. Компетентність приватного виконавця

Діяльність приватних виконавців в Україні регулюється Законом України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» від 02.06.2016 р., Законом України «Про виконавче провадження» та низкою підзаконних нормативно-правових актів. Це відносно нова юридична професія, яка існує на теренах України.

Так, відповідно до ст. 16 **приватним виконавцем** може бути громадянин України, уповноважений державою здійснювати діяльність з примусового виконання рішень у порядку, установленому законом. Приватний виконавець є суб'єктом незалежної професійної діяльності.

Приватні виконавці здійснюють примусове виконання **всіх рішень, окрім рішень:**

- про відібрання і передання дитини, установлення побачення з нею або усунення перешкод у побаченні з дитиною;
- за якими боржником є держава, державні органи, Національний банк України, органи місцевого самоврядування;

- за якими боржником є юридична особа, примусова реалізація майна якої заборонена відповідно до закону;
- за якими стягувачами є держава, державні органи;
- адміністративних судів та рішень Європейського суду з прав людини;
- які передбачають учинення дій щодо майна державної чи комунальної власності;
- про виселення та вселення фізичних осіб;
- за якими боржниками є діти або фізичні особи, які визнані недієздатними чи цивільна дієздатність яких обмежена;
- про конфіскацію майна.

2. Шлях до професії

Відповідно до Закону України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів», приватним виконавцем може бути громадянин України, який досяг ____ років, має вищу юридичну освіту не нижче другого рівня (_____), володіє державною мовою, має стаж роботи в галузі права після отримання відповідного диплома не менше ____ років та склав кваліфікаційний іспит.

Зі свого боку законодавство містить перелік умов за яких особа *не може бути* приватним виконавцем:

- 1) яка не відповідає вимогам, установленим частиною першою ст. 16;
- 2) яка визнана судом обмеженою в цивільній дієздатності або недієздатною;
- 3) яка має не зняту або не погашену в установленому законом порядку судимість;
- 4) яка вчинила корупційне правопорушення або порушення, пов'язане з корупцією, – протягом трьох років з дня вчинення;
- 5) якій за порушення вимог законодавства анульовано свідоцтво про право на зайняття нотаріальною чи адвокатською

діяльністю або діяльністю арбітражного керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора), яку пов'язано з здійснення діяльності приватного виконавця, – протягом трьох років з дня прийняття відповідного рішення;

б) яка звільнена з посади судді, прокурора, працівника правоохоронного органу, з державної служби або служби в органах місцевого самоврядування у зв'язку з притягненням до дисциплінарної відповідальності, – протягом трьох років з дня звільнення;

в) яка під час здійснення своєї діяльності не може займатися іншою оплачуваною (крім викладацької, наукової і творчої діяльності, діяльності арбітражного керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора), інструкторської та суддівської практики із спорту та роботи в органах Асоціації приватних виконавців України) або підприємницькою діяльністю.

Особа, яка виявила намір здійснювати діяльність приватного виконавця, до подання заяви про допуск до складення кваліфікаційного іспиту зобов'язана пройти навчання і стажування приватного виконавця. Загальний строк навчання і стажування приватного виконавця не може перевищувати ___ місяців. *Від проходження стажування* приватного виконавця звільняються особи, які мають стаж роботи державного чи приватного виконавця, адвоката, нотаріуса, арбітражного керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора) не менше ___ року або помічника приватного виконавця не менше ___ років.

Про проходження навчання, стажування приватного виконавця видається свідоцтво, строк дії якого становить ___ рік. Особа, яка виявила намір здійснювати діяльність приватного виконавця, після проходження навчання, стажування приват-

ного виконавця подає до Кваліфікаційної комісії заяву про допуск до складення кваліфікаційного іспиту а також Декларацію про майно, доходи, витрати й зобов'язання фінансового характеру. Далі особа складає кваліфікаційний іспит та отримує посвідчення приватного виконавця. Відомості про нього вносяться до Єдиного реєстру приватних виконавців України. Приватний виконавець підпорядкований Міністерству юстиції України, який має його повідомити про початок діяльності. У повідомленні про початок діяльності обов'язково зазначаються:

- 1) виконавчий округ, на території якого приватний виконавець має намір здійснювати діяльність;
- 2) інформація про офіс приватного виконавця;
- 3) реквізити договору страхування цивільно-правової відповідальності приватного виконавця, строк дії договору, інформація про страховика та страхову суму;
- 4) інформація про помічників приватного виконавця (у разі їх наявності). Приватний виконавець має право розпочати здійснення діяльності з дня внесення інформації про нього до Єдиного реєстру приватних виконавців України.

Зі свого боку слід наголосити на тому, що приватний виконавець може мати помічників, які працюють на підставі трудового договору (контракту), укладеного з приватним виконавцем. Так, **помічником приватного виконавця** може бути громадянин України, який має вищу юридичну освіту не нижче першого рівня (_____) та володіє державною мовою. На помічника приватного виконавця поширюються обмеження, передбачені пунктами 2–6 частини другої, частиною третьою ст. 18 Закону України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів». Помічнику приватного виконавця видається посвідчення.

Завдання до теми

Завдання № 1. Знайти інформацію на офіційних сторінках приватних виконавців України та заповнити таблицю «Оплата послуг приватного виконавця».

Приватний виконавець (офіс: місто)	Основна винагорода	Додаткова винагорода

Завдання № 2. Скласти схему «Необхідні якості для професії приватний виконавець».

<p>Приватний виконавець</p>

Завдання № 3. Скласти схему «Шлях до професії приватного виконавця».

Контрольні питання

- Як виглядає повсякденна робота приватного виконавця?
- Який рівень небезпеки під час роботи приватним виконавцем?
- Які є переваги в цій професії для юриста-початківця?
- Де можна набути досвід роботи приватним виконавцем?

Література: [1, С. 391–400; 38; 39].

Змістовий модуль 3

СУМІЖНІ ПРОФЕСІЇ ДЛЯ ЮРИСТА

Тема 12. Суміжні професії для юриста: медіатор

Мета: з'ясувати особливості становлення в професії медіатора.

Короткі теоретичні відомості

1. Медіація: загальні поняття. Компетентність медіатора

Медіація – це позасудова процедура врегулювання спорів шляхом переговорів сторін конфлікту за допомогою нейтрального посередника (медіатора), який веде цей переговорний процес, вислуховує аргументацію сторін щодо суті спору і активно допомагає сторонам зрозуміти свої інтереси, оцінити можливість компромісів і самостійно прийняти рішення, що задовольнить усіх учасників.

Медіація спрямована на те, щоб у строго конфіденційній і позасудовій процедурі допомогти сторонам конфлікту в пошуку рішення, яке буде відповідати їхнім інтересам. Сторони під керівництвом медіатора є активними учасниками процесу медіації та відповідально працюють над вирішенням конфлікту.

Види медіації (у залежності від сфери конфлікту):

– бізнес-медіація (комерційна);

- сімейна медіація;
 - інші (трудові спори, шкільна медіація і т. д.).
- Бізнес-медіація – це _____
-

Сімейна медіація – це _____

Коли застосування медіації можливо? Якщо особисті відносини та емоційна сторона конфлікту мають сильний вплив на ситуацію (як, наприклад, при сімейних, спадкових та інших відносинах); коли правовий спір може охопити лише частина проблеми, а Вам необхідно виробити комплексне рішення; коли головними є майбутні інтереси сторін конфлікту, а також важлива можливість збереження комунікації в майбутньому (наприклад, спілкування з дітьми після розлучення і т. д.), а не правові претензії, пов'язані з минулим; якщо конфлікт (суперечка) складається зі складних ситуацій, які не можуть бути дозволені в інтересах обох сторін за допомогою права; сторони воліють зберегти повну конфіденційність, а судові процеси, як правило, публічні і т. д.

На сьогодні прийнято за основу *законопроект ЗУ «Про медіацію» № 3504 від 19.05.2020 р.*, тобто цей проєкт пройшов перше читання у ВРУ і скоріше за все буде основою для майбутнього закону. Відповідно до нього **медіатор** – незалежна, нейтральна, неупереджена фізична особа, яка проводить медіацію і не має повноважень щодо прийняття рішення по суті конфлікту (спору).

Медіатор має право: 1) самостійно визначати методику проведення медіації за умови дотримання вимог законодавства про медіацію, правил проведення медіації та етики медіатора; 2) отримувати від сторін конфлікту (спору) інформацію про такий конфлікт (спір) в обсязі, необхідному та

достатньому для проведення медіації; 3) провадити свою діяльність на оплатній чи безоплатній основі, індивідуально або разом з іншими медіаторами, утворювати об'єднання медіаторів та низку інших прав передбачених у законопроекті.

2. Шлях до професії

Медіатором може бути фізична особа, яка має вищу освіту та пройшла базову підготовку у сфері медіації в Україні або за її межами. Медіатором не може бути особа, яка має незняту чи непогашену судимість, визнана судом обмежено дієздатною або недієздатною. Сторони медіації, державні органи та органи місцевого самоврядування можуть установлювати додаткові вимоги до медіаторів, яких вони залучають або послугами яких користуються, у тому числі щодо віку, освіти, досвіду роботи.

Базова підготовка у сфері медіації становить не менш як 90 год навчання медіатора, у тому числі 45 год практичного навчання, та включає в себе теоретичні знання щодо принципів, порядку та методик проведення медіації, правового регулювання медіації, етики медіатора, ведення переговорів, врегулювання конфліктів (спорів), а також практичні навички їх застосування.

Підготовку у сфері медіації здійснюють заклади освіти, а також організації, що забезпечують проведення медіації, суб'єкти господарювання незалежно від форми власності та організаційно-правової форми, що мають право надавати послуги у сфері медіації або організувати їх надання відповідно до законодавства.

На сьогодні найвідомішими організаціями, які готують медіаторів та надають послуги з медіації є:

- Українська академія медіації (Одеса);
- Український центр медіації (Київ);
- Центр ефективного вирішення спорів / CEDR (Лондон).

Завдання до теми

Завдання № 1. Заповнити таблицю «Суд vs Медіація».

	Суд	Медіація
Предмет розгляду	У межах позовних вимог	Розширений: урахуються реальні інтереси й потреби
Добровільність		
Конфіденційність		
Стосунки, емоції		
Тривалість		
Прийняття і виконання рішень		
Вартість		
Результат		

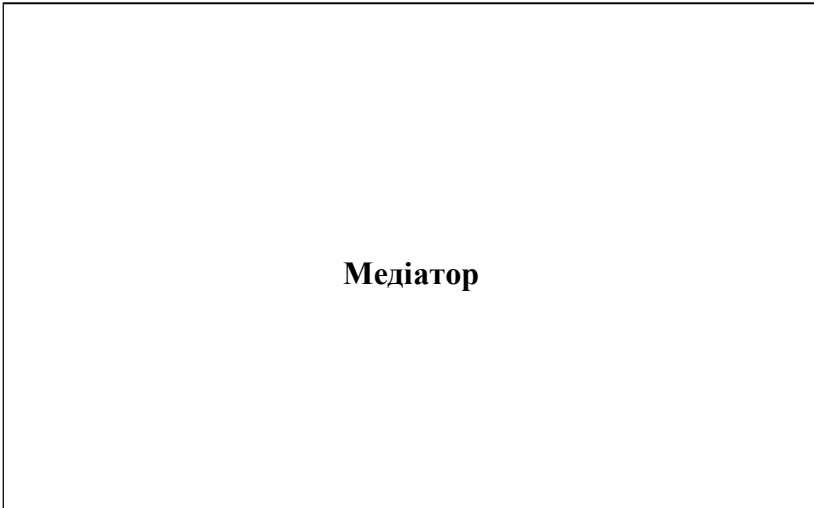
Завдання № 2. Знайдіть у мережі Інтернет інформацію щодо навчання на медіатора.

Назви центрів	Вартість навчання	Кількість модулів / годин
Українська академія медіації (Одеса)		
Український центр медіації (Київ)		
Центр ефективного вирішення спорів / CEDR (Лондон)		

Завдання № 3. Знайти та вписати вартість оплати послуг медіатора.

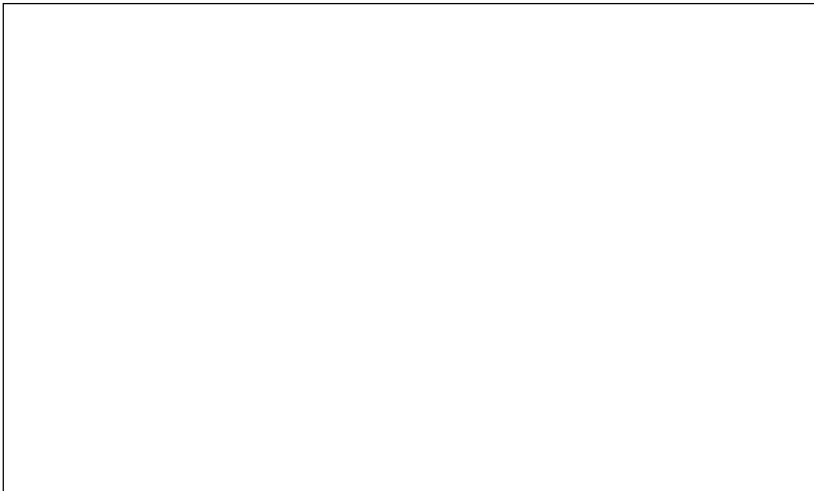
Базова платна консультація	
Для спорів між фізичними особами, пов'язаних з підприємницькою діяльністю або юридичними особами	
Для спорів між фізичними особами, не пов'язаних з підприємницькою діяльністю	
Безпосередня процедура медіації	
Фізичні особи	Сімейна медіація: Спори між фізичними особами, не пов'язаних з підприємницькою діяльністю:
Юридичні особи (включно з ГО)	Внутрішньоорганізаційні спори: Комерційні спори:

Завдання № 4. Скласти схему «Необхідні якості для професії медіатора».

Медіатор

Завдання № 5. Скласти схему «Шлях до професії медіатора».

Контрольні питання

- Як виглядає повсякденна робота медіатором?
- Як навички з медіації допоможуть у становленні юриста-початківця?
 - Чому навички медіатора знадобляться особі, яка працює адвокатом / юрисконсульттом?
 - Які є переваги в цій професії для юриста-початківця?
 - Де можна набути досвід роботи медіатором?

Література: [1, С. 345–347; 16; 62; 63].

Тема 13. Суміжні професії для юриста: науковець

Мета: з'ясувати особливості становлення в професії юриста-науковця.

Короткі теоретичні відомості

1. Компетентність юриста-науковця

Відповідно до ст. 53 Закону України «Про вищу освіту», *науково-педагогічні працівники* – це особи, які за основним місцем роботи в закладах вищої освіти провадять навчальну, методичну, наукову та організаційну діяльність. Тобто під юристом-науковцем слід розуміти: юриста, який за основним місцем роботи в закладах вищої освіти провадить навчальну, методичну та організаційну діяльність.

Законодавство України про вищу освіту, передбачає що юрист-науковець має *право*:

- 1) на академічну свободу, що реалізується в інтересах особи, суспільства та людства загалом;
- 2) на академічну мобільність для провадження професійної діяльності;
- 3) на захист професійної честі та гідності;
- 4) брати участь в управлінні закладом вищої освіти, у тому числі обирати та бути обраним до вищого органу гро-

мадського самоврядування, ученої ради закладу вищої освіти чи його структурного підрозділу;

5) обирати методи та засоби навчання, що забезпечують високу якість навчального процесу;

6) на забезпечення створення відповідних умов праці, підвищення свого професійного рівня, організацію відпочинку та побуту, установлених законодавством, нормативними актами закладу вищої освіти, умовами індивідуального трудового договору та колективного договору;

7) безоплатно користуватися бібліотечними, інформаційними ресурсами, послугами навчальних, наукових, спортивних, культурно-освітніх підрозділів закладу вищої освіти;

8) на захист права інтелектуальної власності;

9) на підвищення кваліфікації та стажування не рідше одного разу на п'ять років;

10) одержувати житло, у тому числі службове, в установленому законодавством порядку;

11) отримувати пільгові довгострокові кредити на будівництво (реконструкцію) і придбання житла в установленому законодавством порядку;

12) брати участь в об'єднаннях громадян;

13) на соціальне та пенсійне забезпечення в установленому законодавством порядку;

14) пенсійне забезпечення відповідно до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність»;

15) інші права, передбачені законодавством і статутом закладу вищої освіти.

Обов'язки юриста-науковця прослідковуються в положеннях ЗУ «Про вищу освіту»: 1) забезпечувати викладання на високому науково-теоретичному і методичному рівнях навчальних дисциплін відповідної освітньої програми за спеціальністю, провадити наукову діяльність;

2) підвищувати професійний рівень, педагогічну майстерність, наукову кваліфікацію; 3) _____

3-1) дотримуватися в освітньому процесі та науковій (творчій) діяльності академічної доброчесності та забезпечувати її дотримання здобувачами вищої освіти; 4) розвивати в осіб, які навчаються в закладах вищої освіти, самостійність, ініціативу, творчі здібності; 5) дотримуватися статуту закладу вищої освіти, законів, інших нормативно-правових актів.

Науково-педагогічні працівники (юристи-науковці), працюють в університеті на підставі контракту із ЗВО (в особі ректора), який є строковим договором (наприклад: 1 рік, 5 років).

2. Шлях до професії юриста-науковця

У переважній більшості, для того щоб стати науково-педагогічним працівником у ЗВО потрібно отримати науковий ступінь – кандидата юридичних наук (доктор філософії). Тобто успішно захистити дисертаційне дослідження (дисертація) з тематики відповідно до *Примірного переліку та опису предметних напрямів досліджень у межах спеціальності 081 «Право»* (Наказ Міністерства освіти і науки України № 1477 від 28.12.2018 р.). Виходячи зі змісту означеного підзаконного нормативно-правового акта, обирати можна із таких напрямів:

- 1) теорія та філософія права, порівняльне правознавство;
- 2) історія права та держави;
- 3) конституційне право, муніципальне право;
- 4) цивільне право та цивільний процес, сімейне право, міжнародно-правовий напрям у сфері приватного права;
- 5) господарське право, господарське процесуальне право;
- 6) трудове право, право соціального забезпечення;

7) земельне право, аграрне право, екологічне право, природоресурсне право;

8) адміністративне право і процес, фінансове право;

9) кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право;

10) кримінальний процес та криміналістика, судова експертиза, оперативно-розшукова діяльність;

11) судоустрій, прокуратура та адвокатура;

12) міжнародно-правовий напрям;

13) інформаційне право, право інтелектуальної власності;

14) право національної безпеки, військове право.

Таким чином, після отримання диплома магістра права, особа, яка бажає стати юристом-науковцем має продовжити навчання в аспірантурі, у будь-якому з українських університетів, що її мають. Підготовка фахівців з вищою освітою в аспірантурах здійснюється: за рахунок коштів Державного бюджету України; за рахунок коштів юридичних та фізичних осіб на умовах контракту.

Аспіранти денної форми навчання:

– отримують академічну стипендію в разі зарахування на навчання за державним замовленням у відповідності з чинним законодавством України;

– іногородні аспіранти на підставі довідки з постійного місця реєстрації можуть забезпечуватися гуртожитком для несімейних (за наявності місць).

На момент подання документів, особа вже має себе зарекомендувати, як майбутній учений, тобто мати певну кількість наукових публікацій та подати «дослідницьку пропозицію» – науковий текст, у якому обґрунтовується тематика майбутнього дисертаційного дослідження, його актуальність, стан розробки у вітчизняній та зарубіжній науці; можливі шляхи розв’язання поставлених задач тощо. Така пропозиція підлягає оцінюванню під час вступного іспиту за спеціальністю.

Вступники до аспірантури складають вступні іспити:

- зі спеціальності (в обсязі навчальної програми для магістра, що відповідає обраній ними науковій спеціальності);
- з іноземної мови (за вибором ученої ради ВЗО в обсязі, який відповідає рівню B2 Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти).

Строк навчання в аспірантурі становить ____ роки, незалежно від форми навчання. За цей час аспірант має написати визначену кількість наукових публікацій у фахових юридичних виданнях та захистити дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора філософії (кандидата юридичних наук).

Під час навчання в аспірантурі, відбуваються слухання лекцій з філософії права, заняття з іноземної мови та інші курси. Окрім того, аспірант практикує майстерність викладання юридичних дисциплін для студентів ЗВО. У деяких ЗВО є практика обов'язкового проходження практики при Юридичних клініках університету.

Завдання до теми

Завдання № 1. Скласти схему доступу до професії «юрист-науковець».

Завдання № 2. Заповнити таблицю «Особисті якості юриста-науковця».

Професійні навички юриста-науковця «Hard skills». Особистісні навички юриста-науковця «Soft skills».

Професійні навички юриста-науковця «Hard skills»	Особистісні навички юриста-науковця «Soft skills»

Контрольні питання

- Як виглядає повсякденна робота юриста-науковця?
- Які є переваги в цій професії для юриста-початківця?
- Де можна набути досвід роботи юристом-науковцем?

Література: [1, С. 162–205; 36; 37].

Тема 14. Дипломат як професія

Мета: з'ясувати особливості становлення в професії дипломата.

Короткі теоретичні відомості

1. Компетентність дипломата

Юридичною основою діяльності дипломата є міжнародні договори (Віденська конвенція про дипломатичні зносини 1961 р.), Закон України «Про дипломатичну службу» та різноманітні підзаконні нормативно-правові акти (Положення про дипломатичні представництва та консульські установи іноземних держав в Україні; Положення про дипломатичні представництва України за кордоном та інші).

Відповідно до ЗУ «Про дипломатичну службу» *дипломатична служба* – це державна служба особливого характеру, яка полягає в професійній діяльності посадових осіб дипломатичної служби, пов'язаній з реалізацією зовнішньої політики України, захистом національних інтересів України у сфері міжнародних відносин, а також прав та інтересів громадян і юридичних осіб України за кордоном.

Ознаками дипломатичної служби є:

- 1) _____
- 2) _____
- 3) _____

Зі свого боку *дипломатичний службовець* – це _____

Основними завданнями органів дипломатичної служби є:

- 1) забезпечення захисту національних інтересів України;
- 2) реалізація зовнішньополітичного курсу України, спрямованого на розвиток політичних, економічних, культурних, гуманітарних, наукових, інших зв'язків з іноземними державами та міжнародними організаціями;
- 3) захист прав та інтересів громадян і юридичних осіб України за кордоном;
- 4) сприяння утвердженню міжнародного авторитету України, піднесенню у світі її іміджу як надійного і передбачуваного партнера;
- 5) забезпечення дипломатичними засобами і методами захисту суверенітету, міжнародної безпеки, територіальної цілісності та непорушності кордонів України, її політичних, торговельно-економічних, культурних, гуманітарних та інших інтересів;
- 6) координація діяльності державних органів щодо забезпечення реалізації єдиного зовнішньополітичного курсу України;
- 7) вивчення та аналіз політичного та економічного становища у світі, зовнішньої та внутрішньої політики іноземних держав, діяльності міжнародних організацій;
- 8) забезпечення державних органів інформацією, необхідною для здійснення ефективної зовнішньої та внутрішньої політики України;
- 9) інші завдання відповідно до законодавства України.

2. Шлях до професії

Вступ на дипломатичну службу здійснюється шляхом призначення громадянина України на посаду дипломатичної служби за результатами конкурсу, крім визначених випадків, коли призначення на дипломатичні посади здійснює Президент України. Конкурс на зайняття посади дипломатичної служби проводиться конкурсною комісією Міністерства закордонних справ України в порядку, установленому законодавством про державну службу, з урахуванням особливостей, установлених ЗУ «Про дипломатичну службу».

У разі неможливості заповнення посади дипломатичної служби в порядку ротації проводиться конкурс на зайняття посади дипломатичної служби в порядку, установленому Законом України «Про державну службу».

Вимогами до осіб, які претендують на вступ на дипломатичну службу, є вимоги до їхньої професійної компетентності, які складаються із *загальних* та *спеціальних* вимог. Особа, яка претендує на вступ на дипломатичну службу, повинна відповідати **загальним** вимогам, установленим Законом України «Про державну службу» (розділ 1). До таких вимог відносяться:

Спеціальними вимогами до осіб, які претендують на вступ на дипломатичну службу, є:

1) наявність вищої освіти із ступенем не нижче магістра – для дипломатичних службовців;

2) володіння відповідним рівнем професійної компетентності згідно з вимогами, визначеними Міністерством закордонних справ України;

3) володіння іноземними мовами в обсязі, необхідному для виконання посадових обов'язків;

4) _____

5) відсутність обставин, що можуть перешкоджати виконанню посадових обов'язків під час роботи в системі органів дипломатичної служби.

Призначення на посаду дипломатичної служби є безстроковим, крім випадків, передбачених Законом України «Про державну службу», та в разі призначення на таку посаду за контрактом про проходження дипломатичної служби. При призначенні особи на посаду дипломатичної служби вперше встановлення випробування є обов'язковим. Випробування встановлюється строком до _____ місяців. Особам, які призначаються на дипломатичні посади Президентом України, випробування не встановлюється.

Надзвичайний і Повноважний Посол України, Надзвичайний і Повноважний Посол України з резиденцією в Києві, Постійний представник України при міжнародній організації, Представник України при міжнародній організації, Глава Місії України при міжнародній організації призначаються на посади та звільняються з посад *Президентом України* за поданням *Міністра закордонних справ України*.

Інших працівників дипломатичної служби призначає на посади та звільняє з посад *Державний секретар Міністерства закордонних справ України* в порядку, установленому законодавством про державну службу та про працю.

Призначення на посаду дипломатичної служби *за контрактом* про проходження дипломатичної служби здійснюється в разі:

1) заміщення за результатами конкурсу посади дипломатичної служби в закордонній дипломатичній установі України на час довготермінового відрадження;

2) заміщення посади дипломатичної служби працівником іншого державного органу.

Типова форма контракту про проходження дипломатичної служби затверджується Міністерством закордонних справ України.

Особи, які вперше вступають на дипломатичну службу і раніше не обіймали посад державної служби, складають

Присягу _____ службовця відповідно до Закону України «Про державну службу».

3. Перспективи: кар'єрна сходинка

Дипломатичний ранг – це спеціальне звання, яке відповідно до Конституції України та Закону України «Про дипломатичну службу» присвоюється дипломатичним службовцям. Установлюються такі *дипломатичні ранги*:

- 1) Надзвичайний і Повноважний Посол;
- 2) Надзвичайний і Повноважний Посланник першого класу;
- 3) Надзвичайний і Повноважний Посланник другого класу;
- 4) радник першого класу;
- 5) радник другого класу;
- 6) перший секретар;
- 7) другий секретар;
- 8) третій секретар;
- 9) аташе.

Дипломатичний ранг присвоюється згідно з посадою, яку обіймає дипломатичний службовець.

4. Оплата праці

Умови оплати праці посадових осіб дипломатичної служби встановлюються відповідно до Закону України «Про дипломатичну службу», Закону України «Про державну службу» та інших актів законодавства України.

Заробітна плата дипломатичних службовців, крім складових, установлених Законом України «Про державну службу», включає в себе надбавку за дипломатичний ранг, якщо їм не виплачується надбавка за ранг державного службовця. У разі якщо дипломатичному службовцю присвоєно дипломатичний ранг нижчий, ніж присвоєний раніше ранг державного службовця, надбавка виплачується за ранг державного службовця.

Посадові оклади посадових осіб дипломатичної служби визначаються Кабінетом Міністрів України з урахуванням

спеціальних вимог до професійної компетентності, передбачених цим Законом. Фонд оплати праці Міністерства закордонних справ України та представництв Міністерства закордонних справ України на території України формується з урахуванням особливостей проходження дипломатичної служби, зокрема у зв'язку з проведенням ротації.

Працівникам дипломатичної служби в закордонних дипломатичних установах України заробітна плата виплачується один раз на місяць. Працівники дипломатичної служби, направлені в довготермінове відрядження, крім заробітної плати, один раз на місяць отримують компенсаційні виплати. Складові, розмір компенсаційних виплат, а також порядок їх розрахунку визначаються Кабінетом Міністрів України.

Завдання до теми

Завдання № 1. Скласти схему становлення в професії дипломата, на прикладі сучасних українських послів в іноземних країнах. *Слід використати систему пошуку на сайті МЗС України: Дипломатичні установи.*

Обрана країна _____

Назва дипломатичної установи _____

Прізвище та ініціали дипломата, посада _____

Схема

Завдання № 2. Скласти схему становлення в професії дипломата, для студента юридичного факультету.

Схема

--

Завдання № 3. Скласти схему «Переваги та недоліки професії «дипломат».

Схема

Переваги	Недоліки

Завдання № 4. На сайті МЗС України – Розділ – Вакансії – Конкурс на зайняття посад, знайти «дипломатичну вакансію» та виписати такі дані:

Назва посади _____

Категорія посади _____

Кваліфікаційні вимоги:

– освіта _____

– досвід роботи _____

– знання мов _____

Посадові обов'язки (коротко) _____

Заробітня плата складатиметься з:

посадового окладу _____

надбавки до посадового окладу за ранг _____

інших надбавок, доплат та премій _____

Завдання № 5. Особисті якості дипломата. На сайті МЗС України – Розділ – Вакансії – Конкурс на зайняття посад – «дипломатична вакансія», знайти в документі «Детальний опис вакансії (умови конкурсу)», Вимоги до компетентності дипломата.

Вимога	Компоненти вимоги

Контрольні питання

- Які особисті якості потрібні для роботи дипломатом?
- Які навички, освіта потрібна для становлення в професії дипломата?
- Де можна набути досвід роботи дипломатом?

Література: [3, С. 186–196; 32; 33].

Вправа № 2. ПЛАН ВИБОРУ ЮРИДИЧНОЇ ПРОФЕСІЇ

Етап № 1 Збір інформації	
Юридична професія, яка тобі цікава / подобається	
У яких галузях права працює ця людина?	
Що робить цей професіонал?	
Які навички є необхідними для реалізації в цій юридичній професії?	
Що приваблює тебе в цій професії?	
Що викликає сумніви з приводу вибору цієї юридичної професії?	
Яких представників цієї юридичної професії ти знаєш?	
Які перспективи цієї юридичної професії в майбутньому?	
Який середній розмір заробітної плати?	
Чи потрібно додатково (окрім вищої юридичної освіти, магістр) учитися?	
Знайди людей, які успішно реалізувалися в цій юридичній професії (випиши ПІБ, соцмережі, сайт, номер телефону, ел. пошту)	

Продовження таблиці

Етап № 2	
Спілкування (люди, місця, заходи, що пов'язані з професією)	
Де я можу зустріти людей цієї професії? (конференції, семінари, курси, форуми і т. д.)	
Склади графік заходів із датами	
Етап № 3	
Практика (набуття реального досвіду)	
У якій організації я можу спостерігати за реальною роботою людини тієї юридичної професії, яка мене цікавить?	
<i>Можна запланувати, домовитися про практику, волонтерську роботу. Склади план і розклад</i>	
Що я можу ще зробити, щоб бути реальний досвід?	

ТЕМИ ПОВІДОМЛЕНЬ

1. Правова естетика.
2. Роль релігії в міжцивілізаційному та міжкультурному діалозі.
3. Особливості надання правої допомоги особам з фізичними вадами.
4. Значення та перспективи застосування альтернативних способів вирішення спорів в Україні.
5. Порівняльно-правовий аналіз видів альтернативних способів вирішення юридичних справ в Україні та Великобританії.
6. Стиль професійної діяльності юриста.
7. Механізм формування політичної культури юриста.
8. Громадські організації юристів.
9. Підприємницька діяльність юристів.
10. Юрист і міжнародне культурне співробітництво.
11. Юридична професія в зарубіжних країнах.
12. Правовий нігілізм та шляхи його подолання.
13. Міжнародний деонтологічний кодекс.
14. Деонтологічна правосвідомість юриста.
15. Інтелектуальна культура юриста та відповідальність за долю людей.

16. Соціальні конфлікти та їх прояв у сфері юридичної діяльності.
17. Фактори формування професійної свідомості та культури юриста.
18. Конфлікти в юридичній практиці.
19. Психологічна культура юриста.
20. Наукова культура юриста.
21. Принцип істинності – основний принцип професії юриста.
22. Роль юридичної деонтології в системі гуманітарних наук.
23. Самостійність у роботі юриста.
24. Духовність як основа діяльності юриста.
25. Діяльність римських юристів як родоначальників юридичної теорії та практики.
26. Сучасні тенденції розвитку юридичної діяльності.
27. Значення юридичної діяльності як особливого різновиду соціальної практики.
28. Загальна характеристика юридичної практичної діяльності.
29. Особливості правової освіти в Україні.
30. Порядність і чесність як необхідні передумови діяльності юриста.
31. Адвокат – особа, що здійснює представництво інтересів осіб.
32. Адвокатська таємниця. Відповідальність адвоката за порушення присяги.
33. Правила адвокатської етики України: структура, зміст і значення.
34. Деонтологічний кодекс (Кодекс правил здійснення адвокатської діяльності адвокатів Європейського співтовариства): структура, зміст і значення.

35. Значення особистих якостей судді під час здійснення правосуддя.

36. Свобода вибору в системі релігійних поглядів буддистів.

37. Вселенські собори, їх значення в утвердженні провідних ідей християнства.

38. Соціальна доктрина католицької церкви – прогресивний шлях до діалогу з науковою та політичною спільнотою.

39. Сучасний іслам: загальний огляд і тенденції розвитку.

ПИТАННЯ ДО ЗАЛКУ

1. Болонський процес у закладах вищої освіти.
2. Система та структура вищої юридичної освіти в Україні.
3. Суб'єкти та учасники освітнього процесу.
4. Освітній процес у закладах вищої юридичної освіти в Україні: поняття та основні елементи.
5. Концепція розвитку юридичної освіти.
6. Походження терміна «юрист».
7. Оратори Стародавньої Греції.
8. Формування професійної верстви юристів у Стародавньому Римі.
9. Розвиток професії в Середньовічній Європі.
10. Юрист у нові часи.
11. Значення юристів за радянських часів.
12. Професія юриста в незалежній Україні.
13. Роль філософії для юриста.
14. Критичне мислення для юриста.
15. Роль дослідження біографій відомих юристів та суспільних діячів для майбутнього правника.
16. Махатма Ганді – політичний та громадський діяч, індійський юрист.
17. Нельсон Манделла – політичний діяч, юрист у ПАР.

18. Утілення прекрасного в мистецтві та його розуміння юристом.
19. Виникнення моралі в суспільстві.
20. Мораль та політика.
21. Мораль та закон.
22. Моральність юриста.
23. Світові релігії. Християнство (православ'я, католицизм, протестантизм, парахристиянські конфесії).
24. Іслам.
25. Буддизм.
26. Інші основні релігії світу: Індуїзм, Юдаїзм.
27. Атеїзм.
28. Стиль одягу юриста.
29. Формений одяг юриста.
30. Мова юриста.
31. Поняття професійної деформації та шляхи її подолання.
32. Компетентність юрисконсульта.
33. Шлях до професії юрисконсульта.
34. Особисті якості необхідні юрисконсульту.
35. Перспективи: кар'єрна сходинка юрисконсульта.
36. Оплата праці юрисконсульта.
37. Переваги та недоліки роботи юрисконсульта.
38. Компетентність адвоката.
39. Шлях до професії адвоката.
40. Особисті якості необхідні адвокату.
41. Перспективи: кар'єрна сходинка адвоката.
42. Оплата праці адвоката.
43. Переваги та недоліки роботи адвокатом.
44. Компетентність прокурора.
45. Шлях до професії прокурора.
46. Особисті якості необхідні прокурору.

47. Перспективи: кар'єрна сходинка прокурора.
 48. Оплата праці прокурора.
 49. Переваги та недоліки роботи прокурором.
 50. Суміжні юридичні професії.
 51. Загальні аспекти діяльності судді місцевого суду в Україні: суддівська спеціалізація.
 52. Добір кандидатів на посаду судді місцевого суду: етапи, необхідні документи.
 53. Вища кваліфікаційна комісія суддів України.
 54. Положення про проведення конкурсу на зайняття вакантної посади судді.
 55. Відбірковий іспит на зайняття вакантної посади судді.
 56. Кваліфікаційний іспит на зайняття вакантної посади судді.
 57. Помічник судді: вимоги та компетенція.
 58. Плюси та мінуси професії судді.
 59. Загальна характеристика професійної компетенції прокурора.
 60. Правила внутрішнього службового розпорядку прокурорських працівників органів прокуратури.
 61. Професійна етика та поведінка прокурорів.
 62. Національна академія прокуратури України: особливості навчання та підвищення кваліфікації прокурорів.
 63. Професійне тестування: Порядок проведення тестування для зайняття посади прокурора місцевої прокуратури.
 64. Переатестація прокурорів: особливості сьогодення.
 65. Положення про порядок проходження прокурорами атестації.
 66. Історіографія професії слідчого в Україні.
 67. Слідчий в органах Національної поліції України.
- Відкриті конкурси: дослідження опису актуальних вакансій по Україні.

68. Слідчий в органах Державного бюро розслідувань: загальні та спеціальні вимоги.

69. Спеціалізоване навчання слідчого: вищі навчальні заклади МВС України.

70. Професія детектива в НАБУ: характеристика посади, кваліфікаційні та інші вимоги.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

ОСНОВНА

Підручники, навчальні посібники

1. Гусарев С. Д. Юридична деонтологія : навч. посіб. Київ : Знання, 2005. 655 с.
2. Молдован В. В., Молдован А. В. Юридична деонтологія : навч. посіб. Київ, 2010. 128 с.
3. Радовецька Л. В., Ляковська С. П., Тихомиров О. О. та ін. Юридична деонтологія. Від навчання до практики : навч. посіб. Київ : Видавничий дім «Кондор», 2019. 296 с.

Нормативно-правові акти

4. Міжнародний кодекс поведінки державних посадових осіб : міжнародно-правовий документ ООН від 23 липня 1996 р. [Електронний ресурс] // Вебсайт Верховної Ради України. Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_788.
5. Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства : міжнародно-правовий документ ЄЕС від 01.10.1988 р. [Електронний ресурс] // Вебсайт Верховної Ради України. Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/994_343.
6. Конституція України // *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 1996. № 30. Ст. 141.
7. Про судоустрій і статус суддів : Закон України № 1402-VIII від 02.06.2016 р. [Електронний ресурс] // Вебсайт Вер-

ховної Ради України. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>.

8. Про описи і зразки мантії та службового обмундирування суддів України : Постанова Верховної Ради України // *Відомості Верховної Ради*. 1993. № 46. Ст. 433.

9. Про прокуратуру : Закон України № 1697-VII від 14.10.2014 р. [Електронний ресурс] // Вебсайт Верховної Ради України. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>.

10. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 р. № 5076-VI. *Офіційний вісник України*. 2012. № 62. Ст. 2509. С. 17.

11. Про нотаріат : Закон України від 02.09.1993 р. № 3425-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 39. Ст. 383.

12. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. № 580 VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40–41. Ст. 379. С. 1970.

13. Про державну службу : Закон України від 10 грудня 2015 р. № 889-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 4. Ст. 43.

14. Кодекс професійної етики судді [Електронний ресурс] // Вебсайт Судової влади в Україні. Режим доступу: <http://www.court.gov.ua/969076/67885465345/>.

15. Правила адвокатської етики [Електронний ресурс] // Вебсайт Ліга-закон. Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MUS128.

16. Про медіацію : проект закону України від 17.12.2015 р. № 3665 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=3665&skf=9.

17. Методичні рекомендації щодо організації роботи юрисконсульта в управлінні юстиції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://terjust.gov.ua /організація-роботи-юрисконсульта>.

18. Типова Посадова інструкція юрисконсульта на підприємстві [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://pomichnyk.org/dlya-yurydychnyh-osib/kadry-ta-dilovodstvo/posadovi-instruktsiji/posadova-instruktsiya-yuryskonsulta.html>.

19. Порядок допуску до складення кваліфікаційного іспиту, порядок складення кваліфікаційного іспиту та методика оцінювання результатів складення кваліфікаційного іспиту для набуття права на заняття адвокатською діяльністю в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/poryadki/2018-12-13-poryadki-212-213-224_5c5d4039efcc3.pdf.

20. Положення про організацію та порядок проходження стажування для отримання особою свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://unba.org.ua/assets/uploads/files/Rishennya/Polojennya_stajuvannya_14032019.pdf.

21. Положення про помічника адвоката [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/pologennya/2019-09-21-polozhennya-111_5db2d8bd15cea.pdf.

22. Правила адвокатської етики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/pravila/2019-03-15-pravila-2019_5cb72d3191e0e.pdf.

23. Положення про проведення конкурсу на зайняття вакантної посади судді [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://vkksu.gov.ua/ua/konkurs-do-wierchownogo-sudu/dokument1/polozhennia-konkursu-z-dodatkami/>.

24. Правила внутрішнього службового розпорядку прокурорських працівників органів прокуратури [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://myk.gp.gov.ua/userfiles/Pravila_vnutrishnogo_slujbovogo_rozporjadku\(3\).pdf](https://myk.gp.gov.ua/userfiles/Pravila_vnutrishnogo_slujbovogo_rozporjadku(3).pdf).

25. Кодекс професійної етики та поведінки прокурорів від 27 квітня 2017 р. в редакції від 21 грудня 2018 р. [Електрон-

ний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.gp.gov.ua/ua/1nordoc.ntml>.

26. Наказ Міністерства юстиції України від 28 липня 2011 р. № 1905/5 «Про затвердження Порядку допуску осіб до складання кваліфікаційного іспиту та проведення кваліфікаційного іспиту Вищою кваліфікаційною комісією нотаріату» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://minjust.gov.ua/mstr_42798.

27. Положення про порядок проведення атестації прокурорсько-слідчих працівників органів прокуратури України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_t=rec&id=259213.

28. Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо першочергових заходів із реформи органів прокуратури» від 19 вересня 2019 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/113-20>.

29. Кодекс Правил професійної етики нотаріусів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://npu.org.ua/wp-content/uploads/2018/06/Кодекс-професійної-етики-нотаріу83.pdf>.

30. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.

31. Кодекс Академічної доброчесності НУК [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nuos.edu.ua/science2/akademichna-dobrochesnist.php>.

32. Закон України «Про дипломатичну службу України» [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2449-19#Text>.

33. Віденська конвенція про дипломатичні зносини 1961 р. [Електронний ресурс] // Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_048#Text.

34. Інструкція про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби

Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події 2015 року [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1392-15#Text>.

35. Положення про слідчі підрозділи Національної поліції України 2017 р. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0918-17#Text>.

36. Порядок присудження наукових ступенів 2013 рік [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/567-2013-%D0%BF#n10>.

37. Порядок підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах) [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/261-2016-%D0%BF#Text>.

38. Закон України Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів 2016 р. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1403-19#Text>.

39. Закон України Про виконавче провадження 2016 р. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text>.

ДОПОМІЖНА

40. Барабаш О. В., Качурова С. В., Титов В. Д. Релігієзнавство. Підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів / за ред. проф. В. Д. Титова. Харків : Право, 2004. 272 с.

41. Бігун В. С. Юридична професія та освіта. Досвід США у порівняльній перспективі. Київ : «Юстиніан», 2006.

42. Додонов В. Н. Прокуратуры стран мира : справочник / под общ. науч. ред. докт. юрид. наук, проф. С. П. Щербы. Москва : «Юрлитинформ», 2006.

43. Меліхова Ю. О. Проблеми адвокатури в Україні на сучасному етапі розвитку. *Часопис Академії адвокатури України*. 2015. Т. 8. № 1. С. 107–109.

44. Бойль Ф., Каппс Д., Плауден Ф., Сендфорд К. Організація професійної діяльності юриста: теорія і практика / наук. ред. В. І Андрейцев. Київ : Знання, 2006.

45. Осетинський А. Утвердження авторитету суду в контексті судової реформи. *Право України*. 2016. № 4. С. 3–10.

46. Подоляка С. А. Зарубіжний досвід здійснення адміністративних процедур органами прокуратури та можливості його використання в Україні. *Наше право*. 2013. № 8. С. 47–52.

47. Поповченко О. І. Захист і реалізація процесуальних прав нотаріуса. Харків. 2007.

48. Святоцька М. Адвокатура в Україні за магдебурським правом. *Право України*, 2018. № 7. С. 125–126.

49. Шевелюк Л. Вплив конституційно-правової реформи в Україні на адвокатуру. *Підприємство, господарство і право*. 2017. № 8. С. 189–192.

50. Юриспруденція України. Київ : Болгов Медіа Центр, 2006.

Інформаційні ресурси

51. Асоціація правників України. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://uba.ua/>.

52. Асоціація юридичних клінік України. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://legalclinics.in.ua/>.

53. Верховна Рада України. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws>.

54. Вища кваліфікаційна комісія нотаріату при Міністерстві юстиції України. [Електронний ресурс] // Режим доступу: https://minjust.gov.ua/ukr_notar_2.

55. Вища Кваліфікаційна комісія суддів України. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://vkksu.gov.ua/ua/>.

56. Вища школа адвокатури НААУ. Курси з підвищення кваліфікації адвокатів. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.hsa.org.ua/adaptatsijnj-kurs-v-profesiyu-advokata-dlya-stazhystiv/>.
57. Державне бюро розслідувань. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://dbr.gov.ua/>.
58. Єдиний реєстр Адвокатів України. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://erau.unba.org.ua/>.
59. Національна Асоціація Адвокатів України. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://unba.org.ua/>.
60. Національна поліція України. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://www.npu.gov.ua/>.
61. Національне антикорупційне бюро України. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://nabu.gov.ua/>.
62. Нотаріальна палата України. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://npu.org.ua/>.
63. Українська Академія Медіації. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://mediation.ua/>.
64. Український Центр Медіації. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://ukrmediation.com.ua/ua/>.
-

ЗМІСТ

ВІД АВТОРА	3
ЯК ПРАЦЮВАТИ З ПОСІБНИКОМ	4
Змістовий модуль 1. ЮРИДИЧНА ДЕОНТОЛОГІЯ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ ДЛЯ СТУДЕНТА ЮРИДИЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ	5
Тема 1. Навчання на юридичному факультеті	5
Тема 2. Становлення та розвиток правничої професії в Україні та світі	21
Тема 3. Естетика та юрист	54
Тема 4. Мораль та юрист	58
Тема 5. Релігія та юрист	62
Змістовий модуль 2. ПРОФЕСІЇ ЮРИДИЧНОГО СПРЯМУВАННЯ	80
Вправа № 1. Мої критерії вибору юридичної професії	80
Тема 6. Професія юрисконсульта	81
Тема 7. Професія адвокат	91
Тема 8. Професія суддя	100
Тема 9. Професія прокурор	108
Тема 10. Професія нотаріус	116
Тема 11. Професія приватний виконавець	122
Змістовий модуль 3. СУМІЖНІ ПРОФЕСІЇ ДЛЯ ЮРИСТА	128
Тема 12. Суміжні професії для юриста: медіатор	128

О. С. ШКАРНЕГА

Тема 13. Суміжні професії для юриста: науковець	134
Тема 14. Дипломат як професія	140
Вправа № 2. План вибору юридичної професії	149
ТЕМИ ПОВІДОМЛЕНЬ	151
ПИТАННЯ ДО ЗАЛІКУ	154
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ	158

ДЛЯ ЗАДАТОК

Навчальне видання

ШКАРНЕГА Олена Святославівна

ВСТУП ДО ЮРИДИЧНОЇ СПЕЦІАЛЬНОСТІ

Навчальний посібник
для самостійного вивчення дисципліни

Комп'ютерна правка й коректура *О. Г. Костенко*
Комп'ютерне верстання *В. В. Москаленко*

Формат 60×84/16. Ум. друк. арк. 4,1. Тираж 100 прим. Вид. № 17. Зам. № 0610-74.

Видавець і виготівник Національний університет кораблебудування
імені адмірала Макарова
просп. Героїв України, 9, м. Николаїв, 54025

Е-mail : publishing@nuos.edu.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6402 від 19.09.2018 р.